

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra výchovy ke zdraví

**Výuka tématu homosexualita a prevence
homofobie na druhém stupni základní
školy**

Diplomová práce

Brno 2014

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Mgr. Jitka Reissmannová, Ph.D

Autor práce:

Bc. Sabina Netíková

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, s využitím pouze citovaných literárních pramenů, uvedených v seznamu literatury. Práce je v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Brno 2014

.....

Bc. Sabina Netíková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí své diplomové práce PhDr. Mgr. Jitce Reissmannové, Ph.D za odborné vedení, cenné rady, postřehy a ochotný přístup.

Můj velký dík dále patří mé rodině a manželovi za ochotnou pomoc s péčí o syna v době vzniku této práce.

Anotace

Diplomová práce na téma „Výuka tématu homosexualita a prevence homofobie na druhém stupni základní školy“ pojednává o důležitosti vyučování těchto témat již na základní škole. V teoretické části se zabývám psychosexuálním vývojem člověka. Dále se věnuji homosexualitě z hlediska jejího vzniku, výskytu v populaci, otázkami sebepřijetí a homosexuálního partnerství a rodičovství. Důležitou součástí práce je téma šikana a homofobie. V praktické části se věnuji analýze obsahu učebnic předmětu Výchova ke zdraví, které se v současnosti používají na druhém stupni základní školy. Zjišťuji, zda učebnice téma homosexualita obsahují a jestli jsou informace aktuální. Součástí práce je návrh preventivního programu, který pedagogům pomůže žáky s tématy homosexualita a homofobie seznámit zábavnou formou s prvky zážitkové pedagogiky.

Klíčová slova / Key word

Homosexualita, transsexualita, homofobie, registrované partnerství, šikana
Homosexuality, transsexuality, homophobia, registered partnerships, bullying

Abstract

Diploma thesis on the theme "Teaching the topic of homosexuality and homophobia prevention in secondary schools" discusses the importance of teaching these subjects in primary school. The theoretical part deals with the human psychosexual development. Then I describe homosexuality in terms of its occurrence in the population, etiology, issues of self-acceptance and homosexual partnership and parenthood. An important part of the work is the subject of bullying and homophobia. The practical part is devoted to the analysis of the content of textbooks of Health education, that are currently used in secondary schools. I will investigate whether textbooks include the topic of homosexuality and whether the information is actual. Part of this work is the design of a preventive program, which helps teachers to familiarize students with the topic of homosexuality and homophobia. Program uses fun way with elements of experiential learning.

Obsah

Úvod.....	6
1. Lidská sexualita.....	7
1.1 Sexuální identifikace.....	8
1.2. Sexuální preference.....	9
1.3. Sexuální chování.....	10
2. Transsexualita	11
3. Homosexualita	14
3.1. Počet homosexuálů v populaci.....	14
3.2. Etiologie homosexuality.....	15
3.3. Coming out.....	17
3.4. Přístup české společnosti k homosexualitě	19
3. 5. Institut registrovaného partnerství	21
3. 6. Rodičovství homosexuálních párů	22
4. Šikana.....	26
4. 1. Řešení šikany	28
4. 1. 1. Prevence šikany.....	29
4. 1. 2. Léčba šikany	30
5. Homofobie	33
6. Výzkumná část.....	35
6. 1. Zdravý životní styl 1	36
6. 2. Zdravý životní styl 2	37
6.3. Občanská výchova 6	39
6.4. Občanská výchova, Rodinná výchova 7	42
6. 5. Občanská výchova, Rodinná výchova 8	45
6. 6. Občanská výchova, Rodinná výchova 9	48
6. 7. Výchova ke zdravému životnímu stylu.....	51
7. Závěr výzkumu	54
8. Návrh preventivního programu	56
9. Závěr	65
Shrnutí.....	66
Summary	66
Seznam použitých zdrojů	67

Úvod

Téma diplomové práce zaměřené na problematiku homosexuality a homofobie jsem si vybrala hned z několika důvodů.

Od pádu komunismu v roce 1989 do dnešních dob proběhlo mnoho změn nejen legislativních, ale i názorových na tuto problematiku. Gay a lesbičtí aktivisté vynakládají nemalé snahy, aby se téma homosexualita dostalo do povědomí lidí jako pouze jiná varianta lidské sexuality, která nemá nic společného s onemocněním nebo „úchylnou“ deviací.

Zlomovým okamžikem pro život mnoha homosexuálů ale i pro společnost se stalo uzákonění registrovaného partnerství, platné od 1. července 2006. Významné je především sdělení tohoto právního aktu pro společnost, že homosexuálové nejsou méněcennými osobami a jejich práva by neměla být omezována.

Registrované partnerství je jen jedním z kroků na cestě k plné inkluzi homosexuálů do většinové heterosexuální společnosti.

Aby mohli homosexuálové svých cílů dosáhnout, je potřeba systematicky odstraňovat v lidech zakořeněné nepravdy a pověry. Novou, mladou generaci dětí již vést k toleranci a předkládat informace podložené odbornými tuzemskými i zahraničními výzkumy.

Tyto potřeby již několik let vnímá i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které vydává mezi pokyny k řešení sociálně patologických jevů i pokyny k prevenci a řešení homofobie. Vydalo také informační brožuru „Homofobie v žákovských kolektivech“, která s touto problematikou seznamuje nejen pedagogy, ale díky dobré dostupnosti na internetu i širokou veřejnost.

Rozhodla jsem se tedy zjistit, jakým způsobem je téma homosexualita a homofobie obsaženo v učebnicích používaných na druhém stupni základních škol, především v předmětu Výchova ke zdraví. Zkoumat budu obsah i aktuálnost informací.

A protože je v dnešní době možné, že ve třídě najdeme žáka, který je vychováván homosexuálním párem, navíc v období dospívání někteří žáci mohou pocítit odlišnost své sexuální orientace, vypracovala jsem v praktické části diplomové práce návrh preventivního programu, který žáky s problematikou homosexuality seznamuje. Program je tvořen prvky zážitkové pedagogiky a byla bych velice ráda, kdyby alespoň některé pedagogy inspiroval k zahrnutí tématu homosexualita do výuky.

1. Lidská sexualita

„Sexuální vývoj je velice složitý a komplexní proces, ve kterém se vytvářejí základní komponenty lidského sexuálního chování, tedy pohlavní identifikace, sexuální preference a sexuální reaktivita.“ (Weiss, 2010, str. 98)

Vývoj sexuality probíhá v několika etapách, z nichž první nastupují již v období nitroděložního vývoje. Splynutím pohlavních zárodečných buněk je určeno genetické pohlaví embrya. Dále se vyvíjí pohlavní orgány, a specifická centra v mozku. Významný je pro sexuální vývoj nenarozeného jedince vliv endokrinologický, kdy již v průběhu intrauterinního vývoje ovlivňují vývoj plodu pohlavní hormony. Na vývoj nenarozeného jedince působí také hladiny hormonů matky. (Weiss, 2010)

Jednotlivým vlivům na vývoj sexuality se podrobněji věnuji v kapitole 3. 2.

Období postnatální rozděluje Weiss podle věku do čtyř etap. První je období od narození do přibližně šesti let věku. Hlavní roli hrají fyzické pocity, uspokojení potřeb hladu a vyprazdňování. Dítě si poprvé uvědomuje své já, kontaktem s matkou se tvoří základ vztahové struktury. Objevuje se zájem o vlastní pohlaví a jeho záměrná stimulace.

Druhá etapa je zahajována před nástupem do školy a končí příchodem puberty. Na konci předškolního věku se děti často věnují takzvaným sexuálním hrám.

„V podstatě nejsou erotického charakteru, jsou projevem normální dětské zvědavosti. Spočívají hlavně ve vzájemné exploraci intimních tělesných partií a často zahrnují napodobování sexuálních aktivit dospělých, téměř výlučně v nekoitální formě.“

(Šulová, Fait, Weiss, 2011, str. 75)

V době po zahájení školní docházky se začíná projevovat zvýšená potřeba soukromí. Děti přechází od smíšených kamarádství k vytváření izosexuálních skupin, tedy výhradně dívčích nebo chlapeckých. Viditelněji se začíná projevovat rozdílnost mezi pohlavími. Chlapci se často perou, předhánějí, v řeči používají vulgarismy. Dívky se oproti tomu rády zdobí, šuškájí si a seznamují se se svou ženskostí například pomocí prvního flirtování. (Šulová, Fait, Weiss, 2011)

Významné období sexuálního vývoje nastává s příchodem puberty. Somatosexuální vývoj ale v období samotné puberty převládá nad psychosexuálním. Vlivem pohlavních hormonů a hormonů hypofýzy dochází k rychlému vývoji sekundárních pohlavních znaků a výraznému zvýšení potřeby sexuální aktivity. U dívek období puberty zahajuje první menstruace, u chlapců první výrony semene. Chování lidí v období puberty se vyznačuje nedostatkem kritičnosti, více rizikovým jednáním. Velký vliv na psychosexuální vývoj jedince má přijetí vlastního těla a sebehodnocení. S odezněním samotné puberty, jako období hormonálního uvedení na práh dospělosti, přichází fáze adolescence. Etapa dospívání je provázena hledáním vlastní identity, navazováním citových vztahů a utvářením prvních partnerských dyád. Významná je také touha po vlastní autonomii a snaha o odpoutání se z původní rodiny. (Šulová, Fait, Weiss, 2011)

Závěrem psychosexuálního vývoje je období plného pohlavního života a období dospělosti. Člověk v této životní etapě hledá vhodného partnera pro společný život, který ve většině případů vede k založení vlastní rodiny.

1.1 Sexuální identifikace

Základy pohlavní identity se u jedince vytvářejí již v průběhu druhého trimestru intrauterinního vývoje. Hlavní roli při utváření sexuální identity mají řídicí pohlavní hormony produkované v oblasti hypotalamu. Pohlaví jedince má složku fyzickou, která je dána vzhledem zevních pohlavních orgánů a složku psychickou, tedy skutečnost, zda se člověk cítí být mužem nebo ženou. (Weiss, 2010)

„Sexuální identifikace vyjadřuje subjektivně vnímaný pocit sounáležitosti či naopak rozporu s vlastním tělem, s jeho primárními a sekundárními pohlavními znaky, i se sociální rolí přisuzovanou danému pohlaví.“

(Fifková, Weiss, Procházka, 2002, str. 13)

Způsob, jakým se sexuální identifikace projevuje navenek, označujeme termínem sexuální role. Pro její utváření se rozhodujícím faktorem stává vliv rodiny a kulturně společenské prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá.

Sexuální role jsou typické odlišnostmi mezi pohlavími. Dívky často více preferují hry inspirované mateřstvím nebo tématem domácnosti, méně pak volí například kontaktní sporty. Chlapci oproti tomu upřednostňují auta, technické činnosti a sporty založené na souboji. (Weiss, 2010)

„Pocit subjektivně vnímané nepohody, která souvisí s neshodou mezi pohlavní identitou na jedné straně a svou pohlavní rolí a biologickým pohlavím na straně druhé poté nazýváme transsexualitou.“ (Šulová, Fait, Weiss, 2011, str. 73)

1.2. Sexuální preference

„Sexuální orientací rozumíme celoživotní, neměnný a nositelem nezapříčiněný a nezvolený stav výlučné nebo převažující erotické a citové preference osob daného pohlaví.“ (Weiss 2010, str. 107)

Nejčastější sexuální preferencí je heterosexuality, tedy stav, kdy se objektem sexuálního vzrušení stává pohlaví opačné tomu, jež má daný jedinec. V menší míře je zastoupena preference homosexuální. V tomto případě se sexuální náklonnost orientuje na osoby stejného pohlaví, jako nosí i konkrétní jedinec. Přesný počet homosexuálních osob není znám a každý provedený výzkum v této oblasti (například Kinseyův institut 1987, Weiss 2008) přináší jiné výzkumné závěry. Nejčastěji se odborníci přiklání k výsledkům, které ukazují, že 2-4 % procenta mužů a 1 % a více žen se považují za výlučně homosexuální.

Dalším typem sexuální preference je bisexualita, kdy je jedinec ve stejné míře sexuálně přitahován oběma pohlavími.

„Nejpřesnějším ukazatelem pro určení pohlavní orientace je sexuální prožívání, které je z hlediska lidské sexuality nejniternejší záležitostí jedince. S ním je spojena veškerá sexuální aktivita. Jeho náplní jsou sexuální sny, fantazie a přání, v nichž si člověk „dovolí“ i to, co fakticky nemůže realizovat.“ (Janošová, 2000, str. 17- 18)

Sexuální preference může dosáhnout i patologického stavu a to v případě, kdy se objektem touhy stává osoba nepřiměřeného věku, živočich nebo například předmět. Homosexualita ani bisexualita v současné době v naší zemi za poruchy sexuální preference považovány nejsou.

1.3. Sexuální chování

Sexuální chování je nejvíce ovlivněno společností, ve které daný jedinec žije. Názory rodičů, dostupnost informací, genderové stereotypy, neboli rozdělení činností a způsobů chování na typicky mužské a ženské, život ve městě nebo na vesnici, zázemí a postavení rodiny nebo víra. Souhrn těchto determinantů potom utváří osobnost jedince a udává jistý směr způsobu sexuálního chování. (Weiss, 2010)

Sexuální chování jako vnější projev sexuality jedince je velice ovlivnitelné již v období dětství, kdy se dítě identifikuje se svými rodiči a jejich projevy chování přebírá jako normu. S přibývajícím věkem roste význam získávání informací a jejich dostupnost. V současné době všudypřítomného internetového připojení je možné počítat se snadnou dostupností kvalitních informací, které mohou dospívajícím pomoci odpovědět na otázky. Stejně dobře dostupná je však také například pornografie, která v období psychosexuálního vývoje jedince může zanechat stopy v podobě zkresleného pohledu na sexuální aktivitu.

2. Transsexualita

Podle Mezinárodní klasifikace nemocí je transsexualita označována diagnózou F 64.0 a je definována jako „stav jedince, který si přeje žít a být akceptován jako příslušník opačného pohlaví. Obvyklý je zde pocit nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo pocit jeho nevhodnosti a přání hormonálního léčení a chirurgického zásahu, aby jeho/její tělo odpovídalo (pokud možno) preferovanému pohlaví.

Transsexuální identita by měla trvat alespoň dva roky - nesmí být projevem duševní poruchy (zejména schizofrenie) ani nesmí být sdružena s intersexuální, genetickou nebo chromozomální abnormalitou.“

(Fifková, Weiss, Procházka, 2002, str. 17, Originál: ICD-10)

Transsexualita je tedy nejvýznamnější a nezlomný rozpor mezi geneticky danou podobou pohlaví jedince a jeho sexuální identitou. Transsexuální ženy, které si přejí být mužem, jsou odborníky označovány jako female to male (FtM). Muži, jejichž psychické pohlaví je ženské jsou označováni jako male to female (MtF)

Přesný počet transsexuálních osob v populaci není znám. Navíc jen malá část z nich podstoupí a dokončí přeměnu pohlaví. V České republice dnes podle vyjádření Urologické kliniky 2. LF UK ve FN Motol žije více než tisíc transexuálních osob po lékařském zákroku změny pohlaví. Každý rok tento zákrok podstupuje více než padesát osob. [<http://zdravi.e15.cz>]

Příčiny vzniku transsexuality také nejsou přesně prozkoumány. Od padesátých let minulého století převládaly teorie psychologické. Mezi uznávané patřil například názor amerického sexuologa Johna Moneyho, že lidský jedinec se rodí bez pohlavní identity. Ta je utvářena především výchovou v prvním roce života, která jedinci vtiskne jeho budoucí sexuální roli.

Opačný pól obsadily teorie biologické. Zejména v devadesátých letech minulého století se odborníci přikláněli k rozhodujícímu vlivu androgenních hormonů a to zejména v době nitroděložního vývoje. (Fifková, Weiss, Procházka, 2002)

„Lze konstatovat, že dostupné výzkumy a studie ukazují na rozhodující roli biologických faktorů v etiologii transsexuality, a to především díky vlivu sexuálních steroidů v kritických fázích fetálního vývoje na centra v mezimozku.“
(Fifková, Weiss, Procházka, 2002, str. 26)

Každý transsexuál, který se rozhodne podstoupit hormonální léčbu s možnou budoucí lékařskou přeměnou pohlaví, musí absolvovat proces diagnostiky. Stanovení diagnózy je však poměrně obtížné vzhledem k situaci, že se jedná o subjektivní pocit nevhodnosti vlastního pohlaví. Nejdůležitějším nástrojem diagnostiky je osobní výpověď klienta, tedy anamnestický rozhovor. Ten se zaměřuje na mnoho různých aspektů života transsexuála. Otázky kladené klientovi se týkají zejména:

- preference hraček a her v předškolním věku
- preference oděvu
- odporu k pohlavním znakům
- snů a denních fantazií bez erotického zaměření
- erotických snů a masturbačních fantazií
- zamilovanosti a partnerských vztahů
- sexuální aktivity
- charakteristiky pohlavní role

(Fifková, Weiss, Procházka, 2002)

U klienta se dále zjišťují možné psychické a somatické problémy, zneužívání návykových látek, sociální vztahy a celkový obraz osobnosti.

Pokud se transsexuální člověk rozhodne změnit své pohlaví, po fázi diagnostiky podstupuje takzvaný test reálného života. To je období, kdy člověk postupně ve všech aspektech života vystupovat podle svého psychického pohlaví. V tomto období si klient potvrdí, zda by si takový život opravdu přál. Po několika měsících života v nové roli přichází na řadu hormonální terapie. Měla by trvat alespoň jeden rok za doprovodu viditelných tělesných změn. Pokud pacient absolvuje všechna předchozí stádia, může požádat o lékařskou změnu pohlaví. Tato velice náročná operace obnáší kromě samotné změny pohlaví také znemožnění plodnosti. (Fifková, Weiss, Procházka, 2002)

Po lékařském zákroku se klient stává jedincem s cílovým pohlavím nejen fyzicky, ale i právně, včetně možnosti uzavření sňatku. Bez omezení je také možnost využití služeb asistované reprodukce.

Tuto možnost mohou využít jedinci, z nichž jsou po operaci muži, kteří vstoupí do manželství. Manželka je poté oplodněna genetickým materiálem dárce. Pokud i manželka má z nějakého důvodu potíže s otěhotněním, je možné využití oocytů i spermií dárců. Legislativně budou oba tito manželé právoplatnými rodiči narozeného dítěte.

3. Homosexualita

„Homosexualitou rozumíme sexuální orientaci na osoby stejného pohlaví. Je to celoživotní, neměnný a nositelem nezapříčiněný a nezvolený, tedy také nezaviněný stav, jenž je charakterizován tím, že nositel tohoto stavu je pohlavně přitahován a vzrušován osobami stejného pohlaví.“ (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, str. 19)

Muž homosexuální orientace je označován nejčastěji výrazem gay, homosexuální žena je označována jako lesba. Často je možné se v literatuře nebo na internetu setkat se zkratkou GLBT, která označuje osoby identifikující se jako gay, lesba, bisexuální nebo transgender. V současnosti je velice často užíván termín queer, který byl původně používán spíše v hanlivém smyslu. Dnes je však využíván především pro výhodu zastřešujícího pojmu pro vše, co se vymyká heteronormalitě.

3.1. Počet homosexuálů v populaci

V ideálním případě, v moderní a chápající společnosti a s dobrými rodinnými vztahy, se u homosexuálního jedince vytvoří souhra homosexuální identity, orientace i chování. U takového člověka poté můžeme hovořit o takzvané výhradní homosexualitě. (Janošová, 2000)

Z důvodu tlaku společnosti či rodiny, nebo před ukončením procesu uvědomění si vlastní sexuální orientace (coming out), se může homosexuální člověk chovat heterosexuálně. Pokud bychom takovému jedinci položili otázku, zda je či není homosexuální, pravděpodobně bychom nedostali jednoznačnou odpověď.

Pokud se tazatel zeptá, zda se konkrétní člověk choval alespoň jednou v životě homosexuálně, nejspíš dostane kladných odpovědí více než u výše zmíněných otázek.

Je velice těžké vyjádřit množství homosexuálních jedinců v populaci. Bylo provedeno mnoho výzkumů, z nichž každý prezentuje odlišné výsledky. Je složité zajistit vhodný reprezentativní vzorek populace a podstatně se liší pokládané výzkumné otázky. Záleží také na společnosti, ve které je výzkum prováděn, její toleranci vůči homosexuálům a tím ochotě a motivaci dotazovaných odpovídat pravdivě. Významnou roli hraje náboženství.

Výsledky šetření prováděných od poloviny dvacátého století do dnešních let prezentují výsledky pohybující se v rozmezí 1 % – 10 % homosexuálů v populaci (Kinsey Institut, Weiss, Guttmacher Institut). Výzkumy se provádí z důvodu podobných postojů k homosexuální menšině převážně v zemích Evropy a Severní Ameriky. (Weiss, 2010)

3.2. Etiologie homosexuality

Doposud není známá přesná příčina vzniku homosexuality. Tímto tématem se zabývá mnoho odborníků z rozmanitých oborů lékařských, psychologických nebo sociologických. Názory na příčiny homosexuality se v průběhu doby mění v souladu s dostupnými poznatky vědy ale i s politickým a náboženským systémem.

- **Teorie psychogenní**

Mnoho let v názorech odborníků převládala teorie psychogenní. Tedy přesvědčení, že homosexualita je stav získaný, naučený nebo zvolený v průběhu života. Především potom v prvních pěti letech. Největší vliv na utvoření sexuální identity mají podle zastánců psychogenní teorie rodiče dítěte a jeho nejbližší okolí. Psychogenní teorie není podložena validním zkoumáním a její platnost tak nebyla potvrzena. (Weiss, 2010)

- **Teorie biologické**

Na opačném pólu než teorie psychogenní stojí teorie biologické. Výzkum v této oblasti je prováděn převážně v oborech genetických, endokrinologických, imunologických a antropologických.

Genetické studie jsou nejčastěji prováděny na jednovaječných dvojčatech. Existuje vysoká pravděpodobnost, že pokud má jedno z dvojčat homosexuální orientaci, vyskytne se stejná sexuální preference i u druhého dvojčete. Hovoří se o určité sekvenci nukleosidů na dlouhém raménku chromozomu X. Tento předpokládaný gen by mohl být odpovědný za některé projevy homosexuální preference. Genetický podklad zkoumá také studie rodin s více chlapeckými potomky. Weiss ve své knize *Sexuologie* uvádí výsledky celé řady světových odborníků, které

ukazují na zvýšenou pravděpodobnost shody v homosexuální orientaci u bratrů. (Weiss, 2010)

Do popředí se v současnosti staví výzkumy endokrinologické. Nejvýznamnějším odborníkem, který zahájil zkoumání příčin homosexuality z pohledu hormonálního, se stal Günter Dörner.

„Vyslovil hypotézu, že v hypotalamu existují centra sexuální identity, orientace a řízení sexuálních hormonů, která se během vývoje pohlavně diferencují. Předpokládal, že příčinou mužské homosexuality je androgenní deficit v krátkém období intrauterinního života, nejspíše asi během jednoho týdne ve druhém trimestru.“ (Weiss, 2010, str. 110)

Pro homosexuální ženy platí stejná skutečnost jen s rozdílem, že v určitém období nastane deficit estrogeneru. Tento deficit by mohl být vyvolán například stresem matky v inkriminované fázi těhotenství.

Dotazníková šetření zjišťovala u žen užívání určitých na hormony působících léků v období gravidity ve vztahu k homosexualitě potomka.

Nevýhodou endokrinologického výzkumu je fakt, že může probíhat pouze na pokusných zvířatech a výsledky nelze jednoduše aplikovat na člověka. (Weiss, 2010)

Z imunologického hlediska zkoumali příčiny homosexuality doktor Blanchard a doktor Bogaert. Tito odborníci vyslovili hypotézu, že homosexuálové bývají nejmladší z více bratrů. Organismus matky může s každou další graviditou projevovat zvýšenou imunosenzitivitu vůči androgenům plodu. Imunitní reakcí poté může dojít ke změnám ve vývoji mozku nenarozeného dítěte. (Weiss, 2010)

- **Teorie anatomicko-morfologické**

Na velkém množství lidí bez rozdílu sexuální orientace jsou prováděna mnohá měření. Byly zjištěny rozdíly mezi proporcemi těl homosexuálních a heterosexuálních osob. Například v poměru šířky ramen vůči šířce boků. Liší se i samotná struktura mozku. Homosexuální muži mají často nižší úroveň agresivity, menší prostorovou představivost a častěji jsou leváky.

I tyto zjištěné znaky bychom mohli vysvětlit výše zmíněnou neurohormonální intrauterinní hypotézou. (Weiss, 2010)

3.3. Coming out

„Proces coming out je kognitivně-behaviorálním procesem, který zahrnuje rozpoznání, sebepřijetí a schopnost širší integrace sexuální orientace do své osobnosti.“ (Procházka In: Weiss, Sexuologie, str. 115)

V životě homosexuálního člověka je coming out velice náročným obdobím. Toto uvědomění si vlastní sexuální identity přichází nejčastěji v období puberty. Spustit tento proces mohou první erotické sny, masturbační představy nebo platonické zamilování. Neobvyklá však není ani situace, kdy coming outem prochází dospělá osoba, která často již žije v heterosexuálním manželském svazu. Toto zpoždění není způsobeno pozdějším vznikem homosexuality, ale například snahou o konformitu, touhou po založení rodiny, strachem z reakce společnosti a mnohými dalšími příčinami.

Podle lékařů Brzka a Pondělíčkové- Mašlové, autorů knihy *„Třetí pohlaví?“*, je velice častým spouštěcím mechanismem coming outu první homosexuální zkušenost. Ta však může nastat poměrně pozdě, protože homosexuální chlapci bývají v období prvních sexuálních kontaktů natolik pohlavně dráždiví, že se objektem jejich sexuálních aktivit mohou bez větších problémů stát dívky. Homosexuálně orientovaná děvčata se zase mohou snažit dosáhnout stejných zážitků, jako dívky v okolí, později mohou být ovlivněny touhou po dětech a díky možnosti pasivní role při pohlavním styku svůj coming out prožijí v pozdějším věku. Nezřídka kdy procesu sebepoznání předchází dlouhodobé neshody v partnerství, jenž někdy vyžadují i odborné poradenství.

Procházka v knize *„Sexuologie“* (2010) uvádí pět fází coming outu, které se mohou prolínat:

- Precoming out – Jedinec si uvědomuje svoji odlišnost, ale nedokáže ji ještě přesně vyjádřit ani pojmenovat. Může se projevovat již v dětském věku jako možná identifikace se skupinou dětí opačného pohlaví, narušené rodinné vztahy, zejména s otcem. Dítě se také může stranit kolektivu vrstevníků. Dostavit se mohou potíže v sebehodnocení.

- Vlastní coming out – Z psychologického hlediska nejobtížnější fáze. Homosexuální člověk již chápe, že důvodem jeho jinakosti je odlišné sexuální zaměření, než je ve většinové společnosti běžné. Často se s touto odlišností neztotožňuje, snaží se jí odmítnout nebo popřít. Homosexualitu může v tomto období jedinec brát jako přechodný stav ve vývoji a identifikovat se například jako bisexuální.

Následuje období, kdy si člověk svou sexuální orientaci přiznává. Po tomto důležitém kroku přichází přiznání se dalším lidem. Podle výzkumů prováděných v USA byla průměrná doba mezi přiznáním se sobě samému a nejbližším osobám čtyři roky. Při objasňování situace v rodině velice záleží na vztazích uvnitř rodinného kruhu. Často je potřeba psychologická podpora. Velmi důležitá je v této fázi reakce rodiny a její následná dostatečná emoční podpora.

- Fáze explorace – Tato fáze je typická navazováním prvních sexuálních vztahů a experimentováním s nově uvědomovanou sexuální identitou. Období explorace nemusí být provázeno zamilovaností ani utvářením partnerských vztahů. Sexuální vývoj homosexuálních osob je vůči osobám heterosexuálním opožděn.
- Fáze partnerství – Člověk s homosexuální orientací navazuje své první partnerské vztahy, v nichž dochází ke sladění pohlavní preference s citovou složkou. Objevuje se ale nedůvěra k partnerovi a k budoucnosti vztahu. Výrazný je strach z reakcí okolní společnosti. Důležitost protějšku pro život může být někdy až přeceňovaná.
- Fáze integrace – Osobnost jedince v této fázi se již plně integruje, sexuální orientace je včleněna do všech důležitých složek života. Dotváří a upevňuje se hodnotový žebříček člověka. (Weiss, 2010)

Procesem coming out prochází každý homosexuálně orientovaný člověk a u každého může mít odlišný průběh. Na toto vyrovnávání se s problémem odlišné sexuální orientace lze aplikovat postup vyrovnávání, popsany Marií Vágnerovou. Vágnerová uvádí pět fází: fázi šoku a popření, fázi bezmocnosti, postupnou adaptaci a vyrovnání se s problémem, fázi smlouvání a fázi realistického postoje.

3.4. Přístup české společnosti k homosexualitě

Postoj k homosexualitě v českých zemích urazil od poloviny minulého století opravdu dlouhý kus cesty, doprovázený mnoha důležitými legislativními i společenskými změnami.

Prvním mezníkem bylo zrušení všeobecné trestnosti homosexuálních styků v roce 1961. Pozitivní vliv na tuto legislativní událost měla činnost Sexuologického ústavu Lékařské fakulty univerzity Karlovy. Odborníci tohoto ústavu, zejména Kurt Freund (autor knihy „Homosexualita u muže“), se zabývali výzkumem homosexuality a jejích příčin.

V období před sametovou revolucí režim nedovoľoval přílišné snahy o emancipaci homosexuální menšiny. Lidé s odlišnou sexuální orientací se bez omezení scházeli v rámci socioterapeutických skupin, zřizovaných pod jménem sexuologických pracovišť a odborníků z řad psychologů a sexuologů. V té době fungovalo také několik kaváren a barů s homosexuální klientelou.

Těsně před revolucí se pomalu ze socioterapeutických skupin utvářely kluby. Organizovaly se neformální akce, jako výlety nebo oslavy. V tomto období začal vycházet občasník Lambda. Homosexualita se stala tématem zejména v souvislosti s HIV a AIDS. Aktivisté z řad menšiny i odborníků propagovali názor, že podporování věrného partnerství a manželství homosexuálů by zásadně přispělo k prevenci této nevyléčitelné nemoci. (Seidl, 2012)

Listopad roku 1989 byl pro homosexuální aktivisty zlomovým momentem. Nové, demokratické uspořádání společnosti a především konec cenzury umožnili homosexuálním lidem a odborníkům na tuto problematiku započít snahu o upevnění práv homosexuálů. Tato snaha se v době po revoluci začala prosazovat i v programech některých politických stran.

V roce 1990 se téma homosexuality začíná prostřednictvím dokumentů prosazovat v televizním vysílání i v tištěných médiích. Dochází také k debatám ohledně označení homosexuálních mužů a žen. Označení homosexuálního muže slovem gay se vžilo poměrně snadno. U žen však dodnes probíhají spory, zda užívat označení lesba či zdvojnásobinu lesbička. (Seidl 2012)

V první polovině devadesátých let začínají vznikat oficiální organizace homosexuálních mužů i žen. 24. června 1990 bylo v Brně založeno SOHO - Sdružení organizací homosexuálních občanů v České republice. Aktivním je Svaz LAMBDA, dále například politické Hnutí za rovnoprávnost homosexuálních občanů (HRHO).

„Se zánikem československé federace v roce 1993 SOHO vypracovalo první návrh na zavedení institutu registrovaného partnerství, k němuž mělo dojít cestou novelizace zákona o rodině a občanského zákoníku.“ (Seidl, 1012, str. 371)

„Na počátku roku 1995 zaslalo SOHO svůj návrh nejvyšším ústavním činitelům a předsedům poslaneckých klubů a sněmovních výborů s žádostí o podporu jeho zapracování do nové úpravy rodinněprávních vztahů, kterou v té době připravovala vláda.“

„Vláda na svém zasedání 8. listopadu 1995 všechny návrhy zamítla s odůvodněním, že nechce připouštět jakési manželství nižšího stupně.“ (Seidl, 2012, str. 372-373)

V druhé polovině devadesátých let se aktivní organizace stále snažily o vyjednávání s politickými představiteli státu o uzákonění registrovaného partnerství.

V pozadí nezůstávala ani osvěta a prevence viru HIV. Každoročně probíhaly pochody k uctění památky obětí AIDS, spolupráce probíhala i s krajskými hygienickými stanicemi.

K informovanosti veřejnosti o otázkách homosexuality přispěl veliký rozvoj dostupnosti internetu. Vzniklo velké množství webových stránek, které sdružují homosexuály, poskytují poradenství v oblasti coming out nebo informují společnost o homosexualitě.

S prezentací homosexuality veřejnosti pomohl dále například veřejný coming out několika slavných osobností, který prezentovala nejsledovanější média.

S příchodem nového tisíciletí začala sdružení homosexuálů organizovat větší společenské události, často přesahující rámec jednoho města či oblasti. Významným se stává brněnské sdružení STUD, které od roku 2000 organizuje filmový festival s GLBT tematikou, dnes známý pod názvem Mezipatra.

V povědomí veřejnosti mají své místo také průvody známé jako duhové, které vychází z původních průvodů hrdosti. V roce 2008 zahájil novodobou podobu průvodu Queer Parade v Brně. (Seidl, 2012)

3. 5. Institut registrovaného partnerství

„Registrované partnerství je institut, který upravuje soužití dvojic stejného pohlaví. Zákon upravuje uzavírání partnerství, podmínky pro jeho zrušení nebo zánik, vzájemné majetkoprávní vztahy partnerů, jejich práva a povinnosti vůči sobě navzájem, vůči institucím a vůči státu. Zákon o registrovaném partnerství dává gay a lesbickým párům právní jistotu v právním řádu České republiky.“ [http://lgbt.poradna-prava.cz/]

Registrované partnerství je ošetřeno zákonem 115/2006 Sb. O registrovaném partnerství a osoby stejného pohlaví jej mohou v České republice uzavírat od 1. července 2006.

Registrované partnerství mohou uzavřít osoby stejného pohlaví starší 18 let, z nichž alespoň jedna je státním občanem České republiky a ani jedné osobě netrvá předchozí partnerství nebo manželství.

„Partneři mají v partnerství stejné povinnosti a stejná práva. O záležitostech partnerského soužití rozhodují oba partneři společně. Nedohodnou-li se v podstatných věcech, rozhodne na návrh některého z nich soud. Partner je oprávněn zastupovat druhého partnera v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění. Jednání jednoho z partnerů při obstarávání běžných záležitostí partnerství zavazuje oba partnery společně a nerozdílně, to platí pro závazky vzniklé v době trvání partnerství, i v případě, že partnerství následně bylo prohlášeno za neplatné nebo zaniklo.“ [www.mvcr.cz/soubor/sb076-08-pdf.aspx]

Partner se po uzavření registrovaného partnerství stává osobou blízkou. Partneři mají vůči sobě vzájemnou vyživovací povinnost, která, v případě že se jedna z osob není schopna sama živit, trvá i po zrušení partnerství a to až do doby úmrtí jednoho z partnerů nebo do uzavření nového partnerského svazku vyživovaným partnerem. Partnerství je také posuzováno jako soužití více osob při určování a vypočítávání nnnn sociálních dávek.

Pokud jeden z partnerů zemře, jeho partner se stává právoplatným dědicem v první linii dědiců, tedy s dětmi zemřelého. Na pozůstalého partnera se ale nevztahují práva na

odškodnění nebo finanční náhrady za zemřelého partnera. Není možné čerpat ani životní pojistku, pokud nebyla určena oprávněná osoba.

Existuje mnoho zákonných rozdílů mezi partnerstvím a manželstvím. To je také důvodem, proč mnoho homosexuálních párů partnerství uzavírat nechce. Partneri například nejsou nositeli stejného příjmení. Z pohledu majetkového nevzniká uzavřením partnerství žádná obdoba společného jmění manželů. Na partnera tak ale například nepřechází případné dluhy, pohledávky nebo exekuce.

Registrovaní partneri také nemohou využívat některá daňová zvýhodnění jako zohlednění při výpočtu darovací daně, dědické daně nebo daně z převodu nemovitosti. Partneri se nemohou vzájemně zastupovat v běžných záležitostech podnikání. Ale na rozdíl od manželství jsou pojišťovny povinny hradit škody způsobené pojištěncem partnerovi. [<http://www.gl.cz>]

3. 6. Rodičovství homosexuálních párů

Snad nejdiskutovanějším tématem současnosti v oblasti homosexuality je rodičovství stejnopohlavních párů. Panuje mnoho předsudků, koluje nespočet nepodložených názorů a nově prováděné studie se do povědomí společnosti dostávají poměrně pomalu.

V současnosti nemají homosexuální páry téměř žádné zákonem požehnané možnosti, jak založit vlastní, společnou a spokojenou rodinu. Velké rozdíly v možnostech jsou také mezi páry registrovanými a neregistrovanými. V souvislosti s možnostmi vzniku rodiny s dětmi mají jednoznačnou výhodu páry neregistrované. Ani tyto dvojice však v současném legislativním systému nemohou utvořit opravdovou rodinu s využitím všech souvisejících práv a povinností.

*„Situace se také liší u gayů, pro které je možnost získání dítěte ztížena nejen na základě biologicky dané odlišnosti muže a ženy, ale i na základě kulturně zakořeněné odlišnosti v přístupu k mateřství a k otcovství jako ke dvěma rozdílným formám rodičovství.,,
[<http://www.stejnarodina.cz/rodice-spolecnost>]*

Existuje pouze několik variant, jak se přiblížit podobě rodiny:

- Jeden z partnerů (nebo oba partneři) má dítě z předchozího heterosexuálního vztahu nebo manželství. Dítě je poté rozhodnutím soudu svěřeno do péče homosexuálního rodiče, který své dítě bude nadále vychovávat ve stejnopohlavním vztahu. Svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů však soud rozhodně neukončuje práva ani povinnosti druhého biologického rodiče. Děti mohou být zákonně svěřeny do péče osobě žijící v registrovaném partnerství. Druhý z partnerů však nemá možnost si dítě svého partnera osvojit.
- Osvojení – registrovaný pár nemůže adoptovat dítě. V případě uzavření registrovaného partnerství nemůže dítě adoptovat ani jeden z partnerů samostatně. Žádost o osvojení mohou podat pouze manželé nebo samostatná osoba. Úřady však nesmí odmítnout žádost jedince z důvodu jeho sexuální orientace. Reálná možnost přidělení malého a zdravého dítěte ale není pro jedince příliš vysoká.
- Pěstounská péče – pěstounská péče je všeobecně snazší a rychlejší způsob získání dítěte do péče než osvojení. Pěstoun se nestává rodičem dítěte. Pěstoun dítě zastupuje v běžných záležitostech, ale stále udržuje kontakt dítěte s biologickými rodiči. O pěstounskou péči může žádat i osoba žijící v registrovaném partnerství, jako v případě osvojení nesmí úřady zamítnout žádost na základě sexuální orientace žadatele. O pěstounskou péči ale nemohou požádat registrovaní partneři společně.
- Stále více lesbických párů počne potomka pomocí umělého oplodnění. Legislativně jsou však služby asistované reprodukce dostupné pouze pro páry heterosexuální, které ale nemusí být v manželském svazku. Lesbické ženy by tedy potřebovaly souhlas muže, kterého představí jako partnera. Tento muž je poté uveden v rodném listě dítěte jako otec. Je možné využít služeb asistované reprodukce v zahraničí, v zemi, kde je umělé oplodnění lesbickým pářům nebo samotným ženám umožněno. Mezi tyto země patří například Nizozemí, Dánsko, Španělsko nebo Belgie. Tento způsob je ale velice nákladný. I v tomto případě

bude matkou dítěte pouze žena, která dítě porodí a partnerka žádná práva k dítěti nenabude.

- Posledním způsobem, jak dosáhnout na možnost pečovat o dítě, by se mohlo stát náhradní mateřství. Náhradní matce je zavedeno embryo budoucích rodičů. Otcem v rodném listě je donor genetického materiálu. Matkou však stále zůstává žena, která dítě porodila. V manželském páru žena dítě osvojuje. V páru homosexuálním se rodičem může stát pouze jeden z partnerů.

[<http://www.stejnarodina.cz>]

Odpůrci rodičovství homosexuálních párů nejčastěji jako argument zmiňují názor, že u dětí vychovávaných stejnopohlavním párem nemůže správně probíhat psychosexuální vývoj, získají nesprávný pohled na zavedený, tradiční způsob rozdělení rolí a děti budou v kolektivu velmi neoblíbené.

Mnoho studií provedených u nás i v zahraničí ovšem tvrdí opak. V prostředí pražské lesbické komunity zkoumala problematiku homoparentality Jaroslava Talandová (Weiss, 2010, Nedbálková, Polášková 2004). Talandová v roce 1997 uveřejnila výsledky výzkumu, které poukazují na touhu lesbických žen založit rodinu. Převážná většina těchto žen byla přesvědčena, že schopnost lesbických žen vychovávat děti není nikterak snížena.

Za významné jsou považovány studie Richarda Greena a Susan Golombok provedené na konci osmdesátých let. V obou studiích byly porovnávány rodiny lesbických žen a osamělých matek, Golomboková zařazuje navíc porovnání i s běžnými rodinami heterosexuálními. Cílem jejich výzkumů bylo porovnání vývoje dětí z těchto různých typů rodin. V žádném z výzkumů nebyly nalezeny významné rozdíly ve vývoji dětí, jejich spokojenosti ani ve vztazích. (Weiss, 2010)

Pozdější studie, prováděné od devadesátých let, se zaměřují převážně na výzkum v již plánovaných homosexuálních rodinách.

„Zkoumal se především well-being dětí školního věku, kdy srovnávací skupinou byly stejně staré děti z rodin s heterosexuální matkou. Všechny zmíněné výzkumy dospěly k závěru, že děti vychovávané lesbickými matkami byly dobře adaptované a nevykazovaly psychické obtíže ani znaky emočních poruch nebo poruch chování ve škole o nic častěji než děti z „normálních“ rodin. Současně se ukázalo, že kvalita rodinných vztahů představuje ve vztahu k well-being dítěte důležitější faktor než samotná struktura rodiny.“ [<http://cmps.ecn.cz/pd/2004/texty/pdf/nedbalkova.pdf>]

4. Šikana

„Šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec. Pro vztah, který označujeme jako šikanování, je příznačná naprostá asymetrie sil, kdy mocnější zneužívá slabšího a pošlapává jeho práva.“ (Kolář, 2011, str. 18)

Se šikanou je možné se setkat na pracovištích, mezi sportovci, vojáky, ale snad nejčastěji mezi žáky a studenty ve všech typech škol a školských zařízení. Toto záměrné, negativní působení se neohlíží na věk, společenské postavení ani ekonomickou situaci člověka.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uveřejnilo další definici šikany, která se zaměřuje právě na školní věk.

„Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a opakované užití fyzických a psychických útoků jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu.“

[<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-pokyny>]

Mnoho žáků se ve školách projevuje agresivně, často se snahou dosáhnout nějakého cíle. Pokud jsou však síly aktérů vyrovnané, nejedná se o šikanu. O šikanu se také nejedná, pokud je spor pouze jednorázovou záležitostí. Agresor se často snaží vyvolat u spolužáků strach a pocit nejistoty, aby tak zakryl nejistotu vlastní. Velmi rychle si ale zvyká na pocit síly a nadřazenosti. Šikanovaný jedinec si oproti tomu po delším čase na chování agresora přivykne a považuje ho za běžné a normální.

Šikana se nikdy netýká pouze agresora a jeho oběti. Vždy se děje v určitém prostředí, nejčastěji za přítomnosti dalších osob. Tito svědci nemusí s agresorem přímo

sympatizovat, pokud se však šikaně nesnaží jakkoliv zabránit, stávají se dalšími viníky situace.

Pět stádií šikany podle PhDr. Michala Koláře:

Zrod ostrakismu¹: Zárodečná forma šikanování, která se objevuje téměř v každém třídním kolektivu. Jde o mírné, převážně psychické formy ubližování, kdy se okrajový člen necítí dobře, je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, dělají na jeho účet legrácky apod.

Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese: Když začne ve skupině stoupat napětí, ostrakizovaní žáci začínají sloužit jako ventil k odstraňování nepříjemných pocitů skupiny. Manipulace se přitvrzuje, přidává se fyzická agrese. V této fázi závisí na skupině, jak se k problému postaví a zda bude ubližování tolerovat. Tím zajistí postup do dalšího stádia.

Vytvoření jádra agresorů: Tento klíčový moment rozhoduje, zda se počáteční stádium přehoupne do stádia pokročilého. Agresori začínají spolupracovat systematicky a směřují k ovládnutí skupiny.

Většina přijímá normy agresorů: Normy agresorů se stávají nepsaným zákonem. Téměř nikdo se nedokáže tlaku postavit. I mírní a ukáznění žáci se začínají chovat krutě, aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Totalita neboli dokonalá šikana: Brutální násilí se začíná považovat za normální, dokonce za výbornou legraci. Zcela zde chybí pocit viny. Největším důkazem moci agresora nad obětí je způsobování bolesti a znásilňování všemi způsoby.
(Kolář, 2011)

¹ **Ostrakismus** hlasování lidu ve starověkých Athénách (pomocí hliněných střepin) o vypovězení občana nebezpečného pro stát; hlasování nebo projevy směřující k vyloučení někoho z nějaké činnosti (*Slovník cizích slov*)

Šikana na základních školách je často diskutované téma. Počet případů šikany stále stoupá. Podle výzkumů Koláře trpí šikanou v České republice asi sto tisíc žáků. Je však v podstatě nemožné zjistit přesný počet případů šikany, a to již z několika důvodů:

- Šikana ve vyšších stádiích je kolektivem velice dobře skrývána, a není jednoduché ji odhalit.
- První známky šikany mohou být pedagogy mylně vyhodnoceny jako škádlení, nebo je vyučující nechtějí řešit.
- Vedení školy se snaží šikanu ignorovat nebo samo maskovat a na veřejnost se tvářit, že této konkrétní školy se takový problém netýká.
- Posledním důvodem může být rozdílnost dosud provedených výzkumů. Otázky kladené žákům se mohou velmi lišit a tím ani výsledek nemůže být stejný.

Česká školní inspekce ve své výroční zprávě za školní rok 2012/2013 uvedla informaci, že v tomto školním roce byla šikana oficiálně vedením řešena ve 34,5 % z navštívených 3 671 škol a školských zařízení. (tj. 38,1 % z celkového počtu škol a školských zařízení v České republice) [<http://www.csicr.cz>]

Pokud by se tento průměr vztáhl na všechny školy a školská zařízení v České republice, šikana by byla oficiálně řešena celkem ve 3324 školách.

Ani tyto údaje ale nemohou mapovat přesný počet případů šikany, jelikož jejich převážná část není oficiálně vedením školy řešena a školní inspekci hlášena.

4. 1. Řešení šikany

Existují dva základní způsoby práce s problematikou šikany. Prvním je prevence, tedy činnost praktikovaná včas, ve zdravém kolektivu, dříve, než se objeví první známky šikany. Druhým způsobem práce je řešení již nastalé situace, tedy v momentě, kdy šikana propukla. Každá základní škola v České republice má povinnost mít zpracovaný Školní program proti šikanování. Ten vychází z metodického doporučení k řešení šikany, vydaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Tento dokument je důležitou součástí minimálního preventivního programu školy.

4. 1. 1. Prevence šikany

„Prevencí rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojenými s rizikovými projevy chování, případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření.“

[<http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyzkumne-zpravy>]

Rozeznáváme několik typů prevence:

- Primární prevence- pozitivní působení na všechny osoby bez rozdílu. Primární prevence může být specifická a nespecifická. Nespecifickou primární prevencí na základní škole může být například nabídka kroužků a volnočasových aktivit, kulturní a sportovní vyžití žáků i vzhled samotné školy a tříd. Specifická prevence se již zaměřuje na určitou věkovou kategorii dětí nebo konkrétní rizikový projev chování.
- Sekundární prevence- funguje již více selektivně. Cílovou skupinou pro sekundární prevenci jsou osoby nějakým způsobem ohrožené negativními vlivy okolí a prostředím, ve kterém žijí.
- Terciární prevence- má za úkol zamezit prohlubování již vzniklých problémů a rizikových projevů chování u konkrétních osob a zabránit jejich recidivě.

Při prevenci šikany i dalších rizikových projevů chování na základní škole je nezbytná spolupráce všech pedagogů, metodika prevence, školního psychologa a vedení školy. Velice důležitá je i spolupráce se školskými poradenskými zařízeními.

Nejběžnější je na základních školách prevence primární. V rámci této prevence pedagogové podporují zájmy a koníčky žáků, jejich vzájemná přátelství a vznik přátelství nových. V žácích se snaží probouzet cit pro vše pěkné, chuť a ochotu pomáhat ostatním a učí žáky chovat se tak, jak by sami chtěli, aby se k nim okolí chovalo.

Nezbytné je udržování dobrého klimatu školy i samotných tříd. Žáci by se neměli bát se někomu ve škole svěřit s problémy a zároveň musí vědět, že pokud se nebudou chovat podle pravidel stanovených školou, čeká je spravedlivý postih.

4. 1. 2. Léčba šikany

*„Prakticky jde o účelné a nenásilné zakomponování metod na úrovni první pomoci, úrovni celkové léčby třídní skupiny a na úrovni celoškolských aktivit do života školy.“
(Kolář, 2011, str. 257)*

Mnohé výzkumy prokázaly, že pokud škola vhodným způsobem provádí prevenci šikany, snižuje se tím počet jejích propuknutých případů. Přes veškerou snahu školských pracovníků ale k šikaně přece jen dochází.

V takovém případě je nutné šikanu správným způsobem řešit. Snad nejznámějším odborníkem, který se problematikou šikany u nás zabývá, je PhDr. Michal Kolář. Ve svých knihách zpracovává a neustále doplňuje návody, jak při léčbě šikany postupovat. Není však možné, vytvořit naprosto přesný a univerzální recept, jak šikanu řešit. Každá situace vyžaduje samostatné posouzení a postup takzvaně šitý na míru. Kolářovy metodiky je ale možné se držet jako osnovy.

Vždy záleží na tom, v jakém stádiu byla šikana odhalena. První a druhé stádium zvládne škola řešit samostatně. U vyšších stádií a u komplikovaných netypických případů je nutné spolupracovat s dalšími odborníky z řad školských poradenských pracovišť, s Policií České republiky, s lékaři, psychology a dalšími odborníky na sociálně- patologické jevy.

Návrh doktora Koláře na řešení počátečních stádií šikany:

- Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany. Zde je důležité rozlišení, jestli se jedná o šikanu počáteční, tedy první tři stadia onemocnění, nebo šikanu pokročilou, kdy byly normy ubližování přijaty celou skupinou.
- Rozhovor s informátory a oběťmi. Nejčastěji dochází k odhalení šikany na základě informace od odvážného kamaráda nebo rodiče. Vnímavý pedagog na základě varovných signálů může rozeznat i samotnou oběť.

- Nalezení vhodných svědků. Vhodným svědkem se rozumí osoba, která bude ochotná pravdivě vypovídat. Někdy je potřeba znát slabá místa těchto svědků, aby bylo možné je k výpovědi přesvědčit.
- Individuální rozhovory se svědky. Nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory. Dle Koláře je důležité vést vyšetřování utajeně. Žáky je důležité brát k výpovědi nenápadně a pod uvěřitelnou záminkou. Agresori v tento moment ještě nesmí o vyšetřování šikany vědět.
- Zajištění ochrany obětem. Pokud by oběť byla v bezprostředním ohrožení, poskytne jí pedagog ochranu dříve. Někdy je vhodné žáka na dobu vyšetřování ze školy omluvit. Ve velmi závažných případech se řeší i okamžitý přestup žáka na jinou školu.
- Rozhovor s agresory. Ten se ze všech rozhovorů realizuje až na posledním místě. Je nutné, aby vyšetřující pedagog měl již přesně zmapovanou situaci na základě výpovědí svědků a oběti. V opačném případě se nejčastěji stane, že viníci vše zaprou.
- Volba a realizace vhodné metody postupu. Pedagog má v této situaci na výběr ze dvou možností.
 - metoda vnějšího nátlaku- tato metoda se opírá o právní řád školy. Viníkům jsou osvětleny následky jejich jednání, čímž jsou v podstatě zastrašeni nuceni k okamžitému ukončení agresivního jednání. Jedná se o řešení pomocí výchovných pohovorů, zasedání výchovné komise, rozhovory s rodiči, postih ve formě sníženého hodnocení, někdy i kontaktování policie. Agresorům je také kladeno na srdce, že přiznání je pro ně polehčující okolností.
 - metoda usmíření- je použitelná pouze ve velmi omezeném množství případů. „*O změnu se usiluje prostřednictvím sdílení odlišných pocitů*“

jednotlivých aktérů a podporováním schopnosti agresora vcítit se do oběti, mít s ní soucit a pochopit její utrpení.“ (Kolář, 2001, str. 125)

Pedagog, který se pro tuto metodu rozhodne, musí mít jistotu, že se agresor nebude oběti mstít. V každém případě je ale nutné mít v záloze možnost okamžitého použití metody vnějšího nátlaku.

- Informování rodičů aktérů šikany, později i ostatních rodičů prostřednictvím třídní schůzky
- Práce s celou třídou. Vždy je po vyřešení šikany nutné pracovat s celým třídním kolektivem. A to z důvodu, aby se mezi žáky vymýtily i ty poslední střípky nelibosti vůči některým jedincům.

(Kolář, 2011)

Léčbu šikany je potřeba provádět odborně, se zapojením všech pedagogů a vedení školy. Domnívám se, že pokud škola dobře vypracuje Školní program proti šikanování a všichni zaměstnanci podle něj umí postupovat, je to pro danou školu dobrou reklamou. Škola, která přizná, že šikana je nebezpečná a že může nastat kdekoliv, ale má vhodné preventivní postupy a případný agresor ví, že jeho chování nezůstane bez odezvy, je tou pravou bezpečnou školou pro žáky, pedagogy i rodiče.

5. Homofobie

„Homofobie je obava z homosexuality a homosexuálních osob, která může vést k pocitům odporu, nepřátelství až nenávisti a může se stát základem pro odmítající, zesměšňující či ubližující chování vůči homosexuálním lidem nebo vůči lidem, u nichž je homosexualita předpokládána. V současné době se pojem homofobie používá pro označení uvedených pocitů a chování vůči všem skupinám osob, které nejsou heterosexuální či se jinak vymykají generovému řádu, tzn. gayové, lesby, bisexuální a transsexuální lidé. Homofobie je fenomén, který má původ v generovém uspořádání společnosti.“ (Smetáčková, Braun, 2009, str. 9)

Pojem homofobie poprvé použil americký psycholog Georgie Weinberg ve své knize *„Society and the Healthy homosexual“* vydané roku 1972. Homofobie se řadí mezi rizikové projevy chování a velmi úzce souvisí s dalšími rizikovými jevy, jako jsou šikana, rasismus, sexismus a extremismus. Weiss shledává onu podobnost ve faktu, že: *„Na rozdíl od ostatních fobií se homofobové kontaktu s homosexuály často nevyhýbají, ale spíše jej vyhledávají, aby je mohli atakovat.“ (Weiss, 2010, str. 112)*

Nejdůležitější právní úpravou, která se týká homofobie, je Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů - antidiskriminační zákon. Na základě tohoto právního ustanovení není možné kohokoli diskriminovat na základě sexuální orientace nebo pohlavní identifikace. (www.mpsv.cz)

Poměrně důrazně se v řešení problematiky homofobie angažuje Evropský parlament, jehož poslední návrh usnesení o plánu EU proti homofobii a diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity proběhl v prosinci 2013.

Evropský parlament usiluje o vyšší ochranu práv GLBT osob, sjednocení platné legislativy ve všech státech EU, snaží se o vnik komplexního přístupu ke snížení diskriminace GLBT osob ve vzdělávání, v zaměstnávání, v přístupu ke zdravotní péči, v přístupu ke zboží a službám, ale i v možnostech založení rodiny.

Mezi způsoby, jakými chce Evropský parlament dosáhnout snížení diskriminace osob na základě jejich sexuální orientace nebo identifikace, je dostatečná informovanost občanů všech zemí EU o platných zákonech a právech GLBT osob. Důležité také je,

aby se jednotlivé země vzájemně informovaly o ověřených a fungujících postupech v přístupu k diskriminaci. [www.europarl.europa.eu]

Je velmi složité zajistit, aby všechny země Evropské unie postupovaly jednotně. Názory občanů jednotlivých zemí jsou totiž výrazně odlišné. To potvrzuje i výzkum provedený v roce 2006, kdy občané EU odpovídali na otázku, zda by mělo být manželství homosexuálů uzákoněno jednotně v celé Evropské unii. V nadpoloviční většině by souhlasili pouze občané skandinávských zemí a zemí Beneluxu. Nejméně zastánců by homosexuální menšina měla v zemích bývalého Sovětského svazu, a v jihovýchodní Evropě. (Pechová)

Jiný výzkum provedený Weissem v České republice ukazuje, že kladný postoj k homosexualitě má v této zemi více než polovina dotázaných.

Tolerance k homosexualitě se liší nejen mezi kontinenty a jednotlivými státy, ale také mezi samotnými lidmi. Všeobecně jsou k sexuálním menšinám tolerantnější ženy, lidé s vyšším vzděláním a lidé bydlící ve větších městech. Méně tolerantními jsou potom osoby vyššího věku a lidé věřící. Důležitou roli hraje také, zda jedinec nějakého homosexuála osobně zná. (Weiss, 2010; Pechová)

Bylo provedeno mnoho výzkumů mapujících diskriminaci osob s odlišnou sexuální preferencí. V českých zemích výzkum provedli odborníci Procházka a Weiss. Výsledky ukazují, že dvě třetiny dotazovaných někdy zažilo nějakou formou diskriminace. Celkem 38 % respondentů se stalo cílem slovního či písemného vyhrožování nebo obtěžování, čtvrtina z nich dokonce opakovaně. Čtvrtina zkoumaných osob dokonce zažila diskriminaci ve své vlastní rodině. (Weiss, 2010)

Agentura Evropské unie pro základní práva (FRA) v roce 2013 provedla celoevropský průzkum mezi osobami s odlišnou sexuální orientací a identifikací. Výsledky ukazují: „Že v celé Unii se během roku předcházejícího průzkumu jedna ze dvou LGBT dotazovaných osob cítila být diskriminována nebo obtěžována na základě své sexuální orientace, jedna ze tří zažila diskriminaci v oblasti přístupu ke zboží a službám, jedna ze čtyř byla fyzicky napadena a jedna z pěti musela čelit nerovnému zacházení v zaměstnání nebo povolání.“

[<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2014-0009&language=CS>]

6. Výzkumná část

Hlavní náplní výzkumné části mé diplomové práce je obsahová analýza učebnic Rodinné výchovy a Výchovy ke zdraví, které byly schváleny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy po vzniku samostatné České republiky v roce 1993. Jedná se o učebnice určené žákům druhého stupně základních škol a to knihy autorky Marádové vydané nakladatelstvím Fortuna, učebnice Občanské výchovy s blokem Rodinná výchova, vydané nakladatelstvím Fraus a kniha Výchova ke zdravému životnímu stylu, taktéž vydaná nakladatelstvím Fraus. Učebnice budou podrobeny zkoumání z hlediska obsahu tématu homosexualita a homofobie.

Hlavní výzkumná otázka:

Je téma homosexualita a homofobie v analyzovaných učebnicích obsaženo v takové míře, aby informovanost žáků o tomto tématu byla dostatečná?

Další výzkumné otázky:

Nabízí učebnice možnost s tématem homosexualita a homofobie navázat na některé z témat nebo myšlenek obsažených v učebnicích?

Jsou informace uvedené v učebnicích aktuální?

Preventivní program

Závěr praktické části diplomové práce tvoří návrh preventivního programu, který žáky zábavnou a aktivní formou seznamuje s tématy homosexualita, coming out i homosexuální partnerství a rodičovství.

Ráda bych tento program poskytla základním školám, jako motivaci a inspiraci pro zařazení tématu homosexualita do výuky.

Návrh programu může sloužit jako úplný návod, jak ve výuce postupovat, nebo se může stát předlohou pro tvorbu programu vlastního.

6. 1. Zdravý životní styl 1

Učebnice autorky Evy Marádové, Rodinná výchova Zdravý životní styl 1 pro 6. – 9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia, byla vydána v roce 1998 nakladatelstvím Fortuna.

Obsahuje celkem deset kapitol, které shromažďují učivo o výživě, drogách, životním prostředí, komunikaci, násilí nebo dospívání. Učebnice je určena druhému stupni základní školy a je tedy na vedení konkrétní školy, v jakém pořadí učebnice z cyklu Rodinná výchova do ročníků zařadí.

V kapitole „*Můj domov, moje rodina*“ se žáci dočtou, že: „*Domov je vždy takový, jací lidé v něm žijí, jak se mají rádi a jak se k sobě chovají.*“ (str. 53) Šťastný a spokojený domov může tvořit stejně dobře i rodina homosexuální.

Další informací je důležitost „*Stabilního prostředí, jehož součástí je stálá přítomnost a láskyplná péče konkrétních osob.*“ (str. 54)

V dalších několika definicích rodina se ale vždy objevuje tvrzení, že jde o trvalé a blízké společenství muže a ženy a jejich potomků. Pokud pedagog s touto knihou pracuje, může na tomto místě žáky seznámit i s možným soužitím homosexuálního páru.

Učebnice žáky informuje, že v dnešní době mají rodiče rovnoprávné postavení. Každý má také v rodině svou roli.

Žákům je k diskuzi nabídnuto několik běžných rodinných situací, ke kterým žáci doplňují, kdo z rodiny tyto činnosti zastává. Zde spatřuji ideální příležitost ke společnému porovnání zkušeností žáků a k vysvětlení, že role v dnešní době nejsou pevně rozděleny, a činnosti dříve typicky ženské může bez obtíží zastat muž.

Další částí kapitoly o rodině jsou funkce rodiny. Jako první je zmíněna biologicko-reprodukční funkce. Ta je u zdravých heterosexuálních jedinců téměř samozřejmá. Vnímavý pedagog by na tomto místě mohl mluvit o fenoménu bezdětných párů, o problematice neplodnosti, o osvojení dítěte, ale také o párech homosexuálních.

Následně zmíněná ekonomická, psychická a citová funkce rodiny může být splněna i párem homosexuálním.

Samostatnou podkapitolu tvoří téma „*Manželství a rodičovství*“. Žáci se zde dozvědí, kdo sňatek uzavřít nemůže. O homosexuálních osobách zde ovšem zmínka

není. Nabízí se tedy další možnost navázat tématem registrované partnerství a vztahy homosexuálů.

V kapitole o rodině nechybí ani informace o náhradní rodinné péči. I na tomto místě lze navázat s tématem rodičovství homosexuálů.

V kapitole „*Období velkých proměn*“ se žáci seznamují s obdobím dospívání a se změnami, které jejich tělo prodělává. Učebnice se věnuje i tématu hledání sebe sama. Nedílnou součástí kapitoly je zamilovanost. Učebnice však na tomto místě pracuje pouze s možností vztahu dívky a chlapce nebo muže a ženy. V současnosti by určitě měli být žáci druhého stupně základní školy seznamováni s problematikou homosexuality.

V závěru knihy čtenář nalezne kapitolu „*Nenechat si ublížit*“, jejíž nedílnou součástí je téma šikana. Žák se v této části učebnice učí o tom, co je to šikana, jaké má formy a jak velmi je závažná. Pedagog na tomto místě může navázat tématem homofobie a homofobní šikana.

6. 2. Zdravý životní styl 2

Učebnice Rodinná výchova Zdravý životní styl 2 pro 6. – 9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia byla vydána nakladatelstvím Fortuna v roce 1999. Autorkou učebnice je Eva Marádová.

V knize jsou obsažena témata týkající se závislosti, zdravé výživy, osobnosti člověka nebo dospívání.

Již první kapitola vede žáky ke snaze o sebepoznání. To je velice důležité zvláště pro období dospívání, kdy se žáci nemusí dobře orientovat ve svých vlastních pocitech. Obzvláště potom mají-li pocit, že se od svých vrstevníků odlišují. Například objektem své touhy. Pozitivní hodnocení sebe sama je tedy bezesporu důležitým tématem výuky i při zaměření probírané látky na homosexualitu.

V učebnici najdeme podkapitolu věnovanou kultuře odívání. Žákům je na tomto místě zadán úkol, kdy mají ve skupinkách napsat seznam, co patří do šatníků dívky a co

do šatníku chlapce. Výrazně se zde nabízí možnost zapojit do výuky téma transsexualita. Žáci by se tak dověděli o lidech, jejichž nepřekonatelnou touhou je být osobou opačného pohlaví. Téma by například mohlo být doplněno úkolem vymyslet obsah šatníku transsexuálního člověka.

Poslední kapitolou v učebnici je „*Na prahu dospělosti*“. Po úvodních aktivitách zaměřených na porovnávání vlastností dívek a chlapců přechází učebnice k výkladu. Žáci si tak mohou přečíst, že: „*V období dospívání se začínají objevovat i první sexuální pocity, náklonnost k druhému pohlaví.*“ (str. 91) Učebnice na tomto místě nepřipouští jinou možnost náklonnosti, proto by měl pedagog tuhle situaci napravit rozpravou na téma homosexualita.

O několik stránek později se učebnice žáků ptá, jak projevit lásku. Čtenářům jsou nabídnuty situace, kdy si lidé projevují náklonnost a lásku, například: „*Jak projevuje chlapec své vřelé city k dívce?*“ (str. 101) Proč se žáků nezeptat, jak si projevují lásku homosexuálové? Výsledkem by bylo zjištění, že láska mezi homosexuály se od lásky mezi heterosexuály nijak neliší.

Učebnice vede žáky k zamyšlení nad tím, jak vypadá ideální partner a jak poznat, že daná osoba bude dobrým partnerem. I na tomto místě je možné zařadit například aktivitu, jak by mohl vypadat vhodný homosexuální partner a zda by žáci pro homosexuálního člověka volili jiné vlastnosti než pro heterosexuálního.

Samostatnou kapitolu knihy tvoří „*Sexuální deviace*“. Jednotlivé způsoby deviantního chování jsou zde pro žáky srozumitelně a dostatečně popsány. Kniha do této kapitoly zařazuje i informaci o tom, že dříve byly do deviací zařazovány transsexualita i homosexualita.

Informace o transsexualitě jsou v učebnici podány pouze ve formě krátké definice a tvrzení, že změna pohlaví těchto osob je naším zákonem umožněna.

Další část kapitoly o sexuálních deviacích tvoří téma „*Homosexualita*“. Žáci se zde seznamují s tím, co to homosexualita je a jaké je zastoupení homosexuálů v populaci. Za problematické v současné době považují tvrzení: „*Jejím problémem je neslučitelnost s požadavky odpovědného rodičovství, s vytvořením úplné rodiny skýtající oboupohlavní identifikační vzory dětem.*“ (str. 106) Současné výsledky výzkumů prokazují, že děti vyrůstající v homosexuální rodině se nijak výrazně neodlišují od dětí z rodin

heterosexuálních. V šetřeních například dopadly hůře děti žijící pouze s matkou než děti homosexuálních rodičů.

Učebnice se také zmiňuje o náročnosti procesu rozpoznání vlastní odlišné sexuální orientace a tvrdí, že: „*Osvícená sexuální výchova vždy počítá s tím, že určité procento lidí se orientuje homosexuálně a již děti na tuto skutečnost upozorní. Také je vychovává k toleranci, která homosexuálům jejich sebezpřijetí usnadňuje.*“ (str. 106)

Závěrem kapitoly se žáci v učebnici dočtou, že homosexuální muži jsou více promiskuitní a věnují se riskantnějším sexuálním praktikám, a proto není překvapující, že se mezi nimi častěji šíří pohlavně přenosné nemoci včetně AIDS. Pokud pedagog nechá žáky s touto učebnicí pracovat, rozhodně by měl problematiku homosexuality podrobněji vysvětlit. Osobně tento text za příliš osvícený a tolerantní nepovažuji. Připisuji to ale staršímu datu vydání této učebnice.

6.3. Občanská výchova 6

Učebnice nese celý název Občanská výchova s blokem Rodinná výchova pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia. Autorkami této učebnice jsou Dagmar Janošková, Monika Ondráčková a Anna Čečilová. Dle doložky MŠMT byla tato učebnice schválena v roce 2003 s dobou platnosti šesti let s následným prodloužením platností do roku 2015.

Témata obou částí knihy, Občanské výchovy i Rodinné výchovy, se prolínají, proto budou zkoumány obě dohromady. Společně s učebnicí budu analyzovat příručku učitele náležící k učebnici, vytvořenou stejným týmem autorů, vydanou v roce 2004.

Již druhou kapitolou části Občanská výchova je téma „*Rodinný život*“. Cílem kapitoly je seznámení se s funkcemi rodiny a uvědomění si její důležitosti. Žák by neměl podléhat předsudkům a neodsuzovat nikoho za jeho volbu. Celá kapitola je uvedena větou: „*Jedním z nejkrásnějších úkolů v životě člověka je vytvoření rodiny a výchova dětí a každý z nás má právo zvolit si, chce-li rodinu založit.*“ (str. 10) Tato informace je ovšem zavádějící, jelikož homosexuálním osobám není toto právo v České republice legislativně plnohodnotně umožněno. Bylo by tedy vhodné, aby pedagog tuto informaci žákům zmínil.

Žáci se v první části kapitoly učí o typech rodiny. Příručka učitele nabízí i kopírovatelný pracovní list s hrou, kdy mají žáci za úkol podle rozdaných jmen na lístečkách utvořit různé typy rodin. Pokud by pedagog chtěl zařadit aktuální téma homosexuálního rodičovství, zde je vhodný prostor.

V rámci podkapitoly rodinné vztahy se žáci dovědí o rolích jednotlivých členů rodiny. Učebnice pracuje s označením role matky a role otce. Připouští však, že role v moderní rodině nejsou pevně dané a v průběhu času se tradiční rozdělení rolí mění.

Samostatnou podkapitolu tvoří v učebnici téma manželství. Žáci se zde mimo jiné dozvědí, že náš právní řád neumožňuje uzavřít sňatek osobám stejného pohlaví. Samostatným pojmem k osvojení je registrované partnerství. Žák zde najde řadu evropských zemí, kde se tato homosexuální partnerství uzavírají, vše doplněné neaktuální informací, že i u nás se o této možnosti diskutuje.

Příručka učitele navíc uvádí, že: *„Registrované partnerství znamená mít identická práva jako manželé. Partnerům jde především o to, dát svazku stejnou kvalitu jakou heterosexuálního soužití. Z praktických záležitostí je pro partnery důležité např. právo dědické, vzájemná vyživovací povinnost. Homosexuální páry mají také zájem o adopci dětí. Tu většina států zatím nepovoluje.“* (str. 19)

Tato informace ale není úplně pravdivá. Práva manželů a registrovaných partnerů se poměrně výrazně liší (viz. tato diplomová práce, kapitola „Registrované partnerství“).

Oceňuji, že příručka učitele upozorňuje pedagoga na fakt, že s nejvyšší pravděpodobností se ve třídě budou vyskytovat žáci z neúplných rodin nebo v nepříjemné rodinné situaci. Pedagog je vybízen, aby téma bylo probíráno citlivě a empaticky.

V podkapitole *„Rodina jako vzor a příklad“* je probíráno téma výchovy. Žáci se zde dozvědí, že pro výchovu jedince je velice důležitá rodina. Doslova je zde psáno: *„Přejímáme životní styl svých rodičů, vzory mužského a ženského chování.“* (str. 26) Na tomto místě je určitě důležitý velmi citlivý přístup. Dítě, které žije jen s jedním z rodičů nebo dítě homosexuálního páru nemá dle výzkumů příliš odlišný pohled na dělení rolí, než děti v úplných, běžných rodinách.

Pro některé žáky potom může být nepříjemná otázka: *„K čemu tě vede tatínek, co tě učí maminka?“* (str. 26) Pokud by se však pedagog odhodlal téma homosexuality zařadit, i zde k tomu má příležitost.

Poslední částí kapitoly je téma „*Když vlastní rodina chybí*“. Náplní jsou druhy náhradní rodinné péče. Žáci jsou motivováni k diskuzi, která forma výchovy je nejvhodnější. I zde by se dalo navázat tématem homosexuálního rodičovství, kdy by se děti mohly dovědět, jakým způsobem mohou získat dítě do péče homosexuální rodiče.

Novou kapitolou v učebnici je „*Život ve škole*“. Tématem jsou pravidla, která je nutné dodržovat. Výkladu o tom, jak důležitý je školní řád pro bezpečí všech dětí by se bezesporu měl vyučující věnovat důkladně. Toto téma by se tak mohlo stát prvním stavebním kamenem prevence šikany a homofobie v tomto předmětu.

Navazující samostatnou kapitolou je „*Miniúvod do lidských práv*“. Hlavním cílem kapitoly je schopnost žáků respektovat rovnost všech lidí, dále znalost pojmu diskriminace. Žák by měl po prostudování kapitoly pochopit, že hodnota člověka nespočívá v tom, jak vypadá, ale jaký je uvnitř, co umí a jak jedná. Také by si měl uvědomit závažnost lidské nesnášenlivosti.

Téma diskriminace a lidská práva je velice důležité při prevenci homofobie. Učebnice se mu věnuje celkem na osmi stranách. Učí žáky vcítění se do pocitů druhého člověka, který se od ostatních odlišuje.

Příručka učitele nabízí možnost ukázat dětem fotky významných osobností různé národnosti i vzhledu. Dobře by se do této aktivity dala zakomponovat i fotografie homosexuála nebo transsexuála. V kapitole se žáci znovu dočtou o šikaně jako o nejzávažnějším porušení lidských práv a důstojnosti.

Oddíl věnovaný Rodinné výchově začíná školní rok tématem „*Život v rodině a mimo ni*“. Na obsahu kapitoly je možné pozorovat propojení obou předmětů v knize obsažených.

Žáci porozumí pojmu diskriminace. V příručce učitele je pojem vysvětlen jako: „*Rozlišování, omezování nebo dokonce odnětí práv určité kategorii osob, a to např. z důvodu rasy, národnosti, pohlaví náboženství apod.*“ (str. 89) Zde by bylo na místě doplnit řadu často diskriminovaných skupin o důvod sexuální orientace.

Kapitola se věnuje rozdělení rolí muže a ženy. Žákům je ale také prezentováno, že role se prolínají a mění. Příručka pedagoga nabízí možnost diskuze na téma předsudky dob minulých a doby dnešní. To považuji za další ideální prostor pro téma homosexualita.

Téma rodiny uzavírá věta: „*Láska, pochopení a důvěra v rodině jsou pro dítě největším darem do života.*“ (str. 97) Oceňuji, že není nikde uvedeno, že tyto hodnoty může nabídnout pouze úplná heterosexuální rodina.

6.4. Občanská výchova, Rodinná výchova 7

Učebnici Občanské výchovy a Rodinné výchovy pro sedmý ročník základní školy a víceletá gymnázia vytvořily autorky Dagmar Janošková, Monika Ondráčková, Dagmar Čábalová, Hana Marková a Jitka Šebková. Učebnici spolu s příručkou učitele vydalo nakladatelství Fraus v roce 2004.

Kniha je tvořena částí Občanská výchova a částí Rodinná výchova. Zkoumat budu obě části, jelikož spolu tematicky úzce souvisí.

První kapitola knihy se věnuje životu mezi lidmi a vlivu rodiny. Rodina je zde popisována jako důležité místo, které dítěti nabízí citové zázemí a ukazuje určitý způsob života. Dále je zde vyjádřeno, že: „*V rodině nalézáme uspokojování svých potřeb. Chceme milovat a být milováni. Chceme být přijímáni takoví, jací jsme. Je pro nás důležité se vzájemně respektovat a mít jistotu těsného spojení s domovem.*“ (str. 9)

Vše, co je zde pod pojmem rodina definováno, může dítěti nabídnout i rodina homosexuální. Výzkumy navíc dokazují, že homosexuální rodiče mají vyšší míru tolerance k případné odlišnosti svých dětí od okolí. Děti jsou navíc fungováním takové rodiny více vedeny k toleranci k ostatním lidem.

V knize není uvedeno, že rodinu tvoří výhradně muž a žena, což je dle mého názoru v pořádku.

Kapitola „*Život mezi lidmi*“ se týká i života ve škole. Žáci mohou diskutovat o tom, jak se vyrovnat se situací, kdy je někomu ubližováno. Cílem kapitoly je, aby si žáci uvědomili vlastní spoluzodpovědnost za situaci ve třídě a dokázali poskytnout spolužákům pomoc. Nabízí se zde možnost navázat tématem homofobie a homofobní šikana.

Kniha se dále věnuje tématu „*Svět kolem nás*“. Primární problematikou je tolerance k národnostním menšinám. Termín tolerance je ale velmi důležitý i pro jiná

témata. Žáci zde mají za úkol vypsát, čeho všeho se mohou týkat předsudky. Následně vedou s pedagogem diskuzi nad otázkami, zda dávat na první dojem nebo podle čeho lidi posuzovat.

Velice zajímavá je aktivita, kdy děti vybírají z nabídnutých možností, s kým by chtěly a s kým by nechtěly cestovat v jednom vlakovém kupé po Evropě. Z patnácti různorodých možností je možné vybrat například HIV- pozitivního mladého umělce.

Samostatnou kapitolou v učebnici jsou „*Lidská práva*“. Žáci zde najdou vypsanych mnoho důležitých lidských práv, včetně práva uzavřít sňatek a založit rodinu. Vhodná by na tomto místě byla diskuze, zda existují skupiny lidí, kterým se tohoto práva ve většině zemí nedostává.

Zde přistupuji k části učebnice věnované Rodinné výchově. Nový školní rok zahajuje téma „*Rodina*“. Znovu je žákům opakováno, že posláním rodiny je vychovávat potomky a poskytovat členům sociální, citové i hodnotové zázemí.

Rodiče mají zajistit zdárný citový, tělesný i mravní vývoj a svým osobním životem mají být dětem příkladem. Mohlo by se stát diskutabilním, zda homosexuální páry mohou tohoto zdárního vývoje docílit a jestli svým dětem spíše neublíží. V teoretické části své práce se věnuji mnoha odborným výzkumům, které prokazují, že děti vychovávané v homosexuálních rodinách se nijak neodlišují od dětí vychovaných v rodinách heterosexuálních.

Následující kapitola nese název „*Klíče ke zdraví*“. Pod nadpisem „*Infekční choroby*“ najde čtenář informace věnované nemoci AIDS a viru HIV. Na boční liště je fotka zpěváka skupiny Queen, Freddie Mercuryho, který podlehl právě nemoci AIDS.

Pokud by žák učebnicí listoval sám, o problematice tohoto onemocnění se téměř nic nedozví. Příručka učitele ale obsahuje řadu velmi podrobných informací. Pedagog je díky množství předložených informací motivován k výuce tohoto tématu.

Informace se týkají přenosu viru HIV, prevence šíření nákazy, způsobům kontaktu, kterými k přenosu viru nedochází.

Doplňující kopírovací list pak obsahuje jedenáct otázek, které by žáky mohly zajímat. Žáci si otázky vzájemně pokládají a odpovídají si na ně, ty těžké jsou potom zodpovězeny společně s pedagogem. Jedna z otázek zní: „*Jak se navzájem mohou homosexuálové nakazit AIDS?*“ (str. 108) Příručka učitele nabízí i odpověď: „*Nákaza u*

homosexuálů- nechráněný pohlavní styk, krvi- častá zranění sliznice tlustého střeva a konečníku.“(str. 107)

Část knihy s názvem „*Osobní bezpečí*“ se věnuje šikaně a násilí ve skupině vrstevníků. Cílem tématu je vést žáky k odmítnutí takových způsobů chování, které poškozují zdraví nebo život jedince a uvědomit si možnou prevenci těchto způsobů chování.

Učebnice žákům vštěpuje, že kdo proti násilí nic nepodnikne, přispívá k jeho šíření. Žáci se seznamují s typy šikany a jejími rysy. Předloženým úkolem je formulovat a sepsat důsledky šikany pro oběť i agresora. Obsáhle se šikaně věnuje příručka učitele. Na třech stranách je v knize obsažena definice šikany, její dělení, důsledky šikany pro všechny zúčastněné a také způsoby bránění se této rozbujelé kolektivní nemoci. Na tomto místě je možné doplnit žákům informace o homofobii a homofobní šikaně.

Samostatnou část učebnice tvoří oddíl „*Sexuální výchova*“. Na tomto místě se žáci seznamují s mnoha pojmy z oblasti sexuality jedince, pohlavního ústrojí muže a ženy a dospívání. Pokud by pedagog chtěl zařadit téma homosexualita, i zde by pro to byla vhodná příležitost. Zajímavá by mohla být například diskuze na téma, zda se homosexuálové svými pohlavními znaky nějak odlišují od ostatních osob.

Učebnice žáky motivuje k tomu, aby se nebáli o dospívání mluvit s rodiči nebo blízkou osobou. Boční lišta žáky vede k diskuzi na téma tolerance a tolerantní člověk. Zde se otázka tolerance k homosexualitě přímo nabízí, přestože není v učebnici ani příručce učitele obsažena.

Jednou z posledních aktivit, která je v příručce učitele popsána, je diskuze na téma sex a sexualita. Žáci by měli v pohodové atmosféře napsat na papírek otázky, které je zajímají. Na tyto otázky potom pedagog odpovídá. Aby se žáci nestyděli, nabízí jim příručka učitele na kopírovacím listě baterii možných otázek, ze kterých lze vybírat, pokud nemohou nebo nechtějí vymyslet své vlastní otázky. Vhodné je podle návodu v knize vybírat otázky do klobouku a losovat anonymně.

Mezi nabízenými otázkami jsou také tyto: „*Je normální zamilovat se do někoho, kdo je stejného pohlaví?*“ „*Jak vypadá sex homosexuálů?*“ (str. 174) Pedagog má možnost otázky vybírat a odpovídat až po přípravě v další hodině. Rozhodně by však neměl žádnou z otázek vynechat.

6. 5. Občanská výchova, Rodinná výchova 8

Učebnice Občanské a Rodinné výchovy pro osmý ročník základní školy a víceletá gymnázia byla vydána nakladatelstvím Fraus v roce 2005. Autorkami jsou dámy Janošková, Ondráčková, Čábalová, Marková a Šebková. Autorkami příslušné příručky učitele jsou první tři výše zmíněné odbornice. Příručka učitele byla rovněž vydána v roce 2005.

Stejně, jako v učebnicích pro nižší ročníky budu zkoumat společně obě části knihy, tedy Občanskou výchovu i Rodinnou výchovu.

Občanská výchova začíná kapitolou „*Osobnost*“. Zde jsou žáci vedeni ke zdravému sebevědomí a schopnosti seberealizace. Schopnost vyrovnat se se svou vlastní osobností je důležitá u každého člověka. Mladí lidé, kteří si nejsou jisti svojí sexuální orientací, mohou mít se sebevědomím vážnější problémy. Tuto kapitolu tedy považuji za přínosnou.

V této části knihy najdou žáci i pojem charakter člověka a jeho vlastnosti. Téma je zaměřeno na schopnost pochopit a respektovat druhé, schopnost ostatním pomáhat a nacházet u ostatních dobré vlastnosti. Text dále motivuje žáky k odvaze postavit se aktérům šikany.

Kapitola „*Hospodaření*“ nabízí žákům zamyšlení nad tím, kdo všechno musí vyvíjet nějakou činnost, aby žáci mohli žít tak, jak žijí. Kolik lidí se celkově podílí na jejich snídani apod. Učebnice popisuje dělbu práce mezi firmami, odborníky, ale i samotnými lidmi a například i členy rodiny. Pro žáky je připravena otázka, podle čeho si rozdělují práci doma. Otázky dotazující se na fungování domácností žáků by měly být kladeny v příjemné atmosféře a všichni žáci by měli být poučeni, že je nutné odpovědi spolužáků tolerovat. Mezi žáky totiž mohou být děti z neúplných rodin nebo třeba z rodin homosexuálních.

V kapitole „*Právní minimum*“ se žáci seznamují s pojmy morálka a právo, upevňují si znalosti o základních lidských právech a o jejich respektování. Žáci se učí být za své činy zodpovědní a vědí, že právo jednoho končí tam, kde začíná právo druhého.

Časté opakování těchto informací vede k tolerantnímu přístupu k ostatním lidem, bojuje s diskriminací a tím i například proti šikaně nebo homofobii.

Druhá polovina učebnice obsahuje učivo Rodinné výchovy. Prvním tématem je „Rodina“. Žáci pracují s pojmy přátelství, láska, manželství. Veškerý text, doplněný obrázky a fotografiemi prezentuje výhradně vztahy muže a ženy. Přesto lze v textu najít například větu, že: „Každý má právo na rodinu.“ (str. 74)

Tolerantně by měl pedagog přistupovat i k otázce: „Jak by měla vypadat ideální rodina?“ (str. 76) Každý může na takovou otázku odpovědět jinak.

Jedno z témat kapitoly „Rodina“ se věnuje hledání ideálu a pravého partnera nebo partnerky. Kniha žákům prezentuje, že je důležité, aby se s kobě dva lidé hodili a to především svými plány a přáními.

Žáci přemýšlí nad tím, jaké vlastnosti by měl mít jejich ideální partner nebo partnerka, následně o vlastnostech diskutují. Příručka učitele pedagoga upozorňuje na to, že by měl žáky vést k toleranci k názorům ostatních spolužáků. A hlavně jít sám svojí tolerancí příkladem. Příručka učitele k tématu nabízí zajímavou aktivitu, při které žáci vymýšlí seznamovací inzeráty. Zde by bylo možné žákům nabídnout možnost vymyslet navíc například inzerát, kde se chlapec chce seznámit s chlapcem nebo dívka s dívkou.

V další z aktivit žáci pracují se čtyřmi fotografiemi známých osobností. Žáci mají za úkol diskutovat o tom, která z osobností je jim nejsympatičtější. Svoji volbu mají zdůvodnit a pokusit se domyslet vlastnosti těchto osobností. Učebnice se žáků ptá, zda by tyto osobnosti na fotografiích mohly být ideálními partnery pro manželství.

Příručka učitele k fotografiím žádné bližší informace neuvádí. Ani blíže nespecifikuje, zda by žáci měli dojít k nějakým závěrům. Na jedné z fotografií je Jan Musil, známý svým veřejným mediálním coming outem. To však nemusí být žákům známo. Přestože v příručce učitele není žádná taková informace uvedena, měl by pedagog na konci aktivity žákům tuto skutečnost prozradit. Jan se na fotce velice mile usmívá, je pravděpodobné, že jej žáci budou vyhodnocovat jako ideálního partnera. S informací, že je tento moderátor homosexuál by žáci měli být vedeni k tomu, že to není překážkou tomu, aby byl ideálním partnerem, a jeho vlastnosti se tím rozhodně nemění. Žáci by tak měli vědět, že homosexuálové se od heterosexuálních lidí nijak neliší.

Část knihy nesoucí název „*Osobní bezpečí*“ se věnuje problematice šikany. Žáci se v tomto ročníku věnují analýze příčin šikany a prevenci tohoto sociálně patologického jevu. Žáci sami vymýšlejí preventivní opatření, na kterých by se osobně mohli podílet a diskutují nad podmínkami, které by potřebovali změnit, aby prevence mohla správně probíhat.

V závěru učebnice se nachází poslední kapitola věnovaná Sexuální výchově s názvem „*Lidská sexualita aneb co je to láska*“.

Žáci se v této části knihy ujišťují, že jejich časté pocity nejistoty jsou v období dospívání naprosto normální. Pojem láska je žákům osvětlen jako hluboký cit mezi dívkou a chlapcem nebo mužem a ženou.

Hned následující dvoustrana ale žákům nabízí téma „*Odlišnosti v lásce aneb Co je a co není normální*“. Hlavní náplní této podkapitoly je homosexualita a transsexualita.

Žáci se seznamují s pojmy homosexualita, lesbismus, transsexualismus, bisexualita a sexuální identita. Získávají také informace o počtu homosexuálů v populaci. Žáci diskutují o tom, zda by povolili registrované partnerství, nebo adopci dětí homosexuálními páry. Své názory by měli rozumně zdůvodnit. Dále učebnice klade žákům otázky, co by poradili lidem, kteří si svojí sexuální orientací nejsou jisti nebo jak by se zachovali jako rodiče, kterým se dítě právě svěřilo, že je homosexuální. Učebnice také nabízí situaci: „*Můj bratr je gay, jak to mám říct kamarádům?*“ (str. 130)

Příručka učitele doporučuje využít k práci s těmito otázkami dramatizaci.

Pedagog by měl mít aktuální informace o platné legislativě týkající se partnerství a rodičovství homosexuálů. Měl by také vědět, v jakých zemích jsou obě výhody zákonem povoleny.

Dále mohou děti pracovat s fotografiemi Martiny Navrátilové a Elton Johna. Zjišťují, čím se tyto osobnosti proslavily a hledají další slavné lidi s homosexuální orientací. Učí se tak, že homosexualita není překážkou úspěchu ani šťastného života.

Žáci se také seznamují s problematikou transsexuality. Kromě informací, co transsexualita je, si mohou žáci přečíst příběhy ze života těchto lidí. Kniha žáky vede k diskuzi o pocitech těchto osob a o pocitech jejich rodin. Dle příručky učitele by žáci měli tento úkol vypracovat písemně.

V obou knihách chybí bližší informace o možných způsobech pomoci transsexuálním lidem.

6. 6. Občanská výchova, Rodinná výchova 9

Učebnice Občanské výchovy a Rodinné výchovy pro devátý ročník základní školy a pro víceletá gymnázia je poslední z řady učebnic těchto předmětů, vydaná nakladatelstvím Fraus v roce 2006. Autorky zůstávají stejné, jako u učebnic pro nižší ročníky, tedy Dagmar Janošková, Monika Ondráčková, Dagmar Čábalová, Hana Marková a Jitka Šebková. Stejně jako u předchozích knih doprovází učebnici i příručka učitele vydaná v roce 2007.

Již druhá kapitola v knize se jmenuje „*Občan a právo*“. Čtenář si zde opakuje informace, že má svá práva, která jsou chráněna státem a zákony, nesmí však porušovat práva ostatních. V seznamu práv člověka je uvedeno například: „*Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost.*“ (str. 19) Lidská důstojnost je tedy zákony chráněna před šikanou, diskriminací nebo například homofobií.

Kapitola „*Rodina a zákony*“ se věnuje tomu, jaká práva mají rodiny i jejich jednotliví členové. Žáci se dovědí, jaká práva a povinnosti mají manželé vůči dětem ale také vůči sobě navzájem. Žáci jsou otázkami vedeni k diskuzi, zda se liší povinnosti manželů od povinností nesezdaných párů.

Další formou legitimního partnerského soužití je registrované partnerství uzákoněné pro homosexuální páry.

Cílem kapitoly je podpořit schopnost žáků vcítit se do situace homosexuálních párů a diskutovat o jejich právech na společností uznávaný vztah. Žáci jsou také vedeni k respektování rozhodnutí ostatních, zda budou žít v manželství nebo třeba s partnerem stejného pohlaví.

Diskuzi na téma homosexualita a registrované partnerství vedou žáci pomocí otázek v učebnici.

- „*Jaký máš názor na manželství homosexuálních párů?*“
- „*Mělo by ve společnosti zaujímat stejné postavení jako manželství heterosexuálních partnerů?*“
- „*Měli by mít homosexuální partneři možnost uzavírat manželství, nebo by to měl být jen svazek osob stejného pohlaví?*“
- „*Uved' důvody pro nebo proti výchově dětí homosexuálními partnery.*“

- „Vyhledej a vysvětli, co je to registrované partnerství.“

(str. 45)

Příručka učitele nabízí tuto definici registrovaného partnerství: „*Registrované partnerství je forma právního svazku, který má zajistit právní jistotu pro soužití dvojic stejného pohlaví. Zákon o registrovaném partnerství upravuje podmínky jeho uzavírání, jeho zrušení nebo zánik, vzájemné majetkoprávní vztahy partnerů, jejich práva a povinnosti vůči sobě navzájem, vůči institucím a vůči státu.*“ (str. 81)

V učebnici se žáci dočtou, že: „*Zákon dává homosexuálním párům některá práva, která mají manželé. Mohou například u soudu odmítnout svědectví, které by mohlo poškodit partnera, u lékaře mají právo získat informace o jeho zdravotním stavu. V případě úmrtí jednoho z partnerů má jeho druh/ družka stejná dědická práva jako příbuzní zesnulého.*“ (str. 46)

Velmi zajímavá a názorná je mapa světa, která znázorňuje přístup jednotlivých států k problematice homosexuálních svazků.

Na způsobu prezentace tématu je znát, že byla učebnice vydána až po uzákonění registrovaného partnerství. Učebnice pro nižší ročníky tuto výhodu nemají.

Přesto je dobré mít na paměti, že od vydání učebnice uplynulo již osm let a tak obsažené informace nemusí být úplně aktuální.

Příručka učitele například odkazuje na internetové stránky www.partnerstvi.cz, které již bohužel nejsou funkční.

Druhá část učebnice se týká předmětu Rodinná výchova. Nechybí zde obvyklé téma „Rodina“. Žáci se v této kapitole dovídají o možných problémech, které mohou v rodině nastat a o možnostech a způsobech jejich řešení.

Rodina je prezentována jako hlavní a nejdůležitější místo pro zdárný vývoj dítěte. „*Rodina by měla poskytovat všem svým členům pocit bezpečí a jistoty. Pro dítě je rozhodující psychologické rodičovství založené na citovém, psychickém, vnitřním přijetí dítěte, a nikoliv jen biologické rodičovství doložené potvrzením z porodnice.*“ (str. 77)

Na tomto místě je ideální příležitost navázat tématem homosexuální rodičovství. Navíc je možné, že žáci z neúplných rodin, například s náhradním rodičem rádi uslyší, že důležitý je v rodině ten, kdo je má rád.

Dalším tématem kapitoly „*Rodina*“ jsou rodičovské předpoklady. Žáci diskutují nad otázkami, kdo je podle nich dobrým rodičem, podle jakých předpokladů by se daly kvality rodičů posuzovat atd. Jednou z otázek je, zda existují rozdíly mezi kvalitami rodiče otce a matky.

Z možných posuzovacích kritérií nabízí učebnice například osobnost rodiče, vztah k dítěti, výchovný vzor nebo správný vzor pro vytvoření si mužské a ženské identity a sexuální role.

Výzkumy prokazují, že fakt, že dítě žije v homosexuální rodině, nemá vliv na vývoj jeho sexuální identity, naopak se stává otevřenější spravedlivému rozdělení tradičních mužských a ženských rolí. Nabízí se zde tedy další možnost navázat tématem homosexuální rodičovství.

Kapitola „*Osobní bezpečí*“ začíná opět problematikou šikany. Žákům je vysvětlena závažnost šikany a fakt, že obětí šikany je často způsobeno trvalé trauma nebo dokonce invalidizace. Žáci následně diskutují nad sedmi nepravdivými tvrzeními, která se snaží přeformulovat do tvrzení správných.

I tady se nabízí možnost navázat tématem homofobie a homofobní šikana.

Téma „*Sexuální výchova*“ se v této knize věnuje nejdříve lásce. Zde jsou zdůrazněny kvality pro partnerské vztahy, jako například něha, vzájemný respekt, opora, tolerance. Sice je v učebnici uvedeno, že partnerská láska by měla přecházet v manželskou a poté v rodičovství, není nikde přímo uvedeno, že partneři by nemohli být stejného pohlaví. Pedagog, který téma homosexualita do výuky zařazuje, této možnosti navázat určitě využije.

6. 7. Výchova ke zdravému životnímu stylu

Výchova ke zdravému životnímu stylu je učebnice pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Tato učebnice byla vydána nakladatelstvím Fraus v roce 2011. Autory knihy jsou Milada Krejčí, Lenka Šulová, František Rozum a Dagmar Havlíková. V roce 2012 vydalo nakladatelství Fraus k učebnici i příručku učitele, jejíž autorkou je Dagmar Čábalová.

V první kapitole se učebnice věnuje vztahům mezi lidmi a dorozumívání. Hlavním výstupem pro žáky je schopnost respektovat sebe i druhé v postojích a v jednání a projevoval empatii a toleranci. Žáci by tak měli chápat a dodržovat pravidlo, že práva jednoho končí tam, kde začínají práva druhého. Toto pravidlo je velice významné. Nepřekvapuje mě tedy, že se s ním v učebnici setkávám hned dvakrát.

Žáci se také prostřednictvím této kapitoly seznamují s různými formami lásky i její definicí. „*Láska je silný citový vztah, většinou tak pojmenováváme hlubokou emoci mezi dvěma lidmi.*“ (str. 28) Tato definice je formulována tak, že nepřipisuje privilegium lásky pouze osobám opačného pohlaví. Na téže stránce ale například žáci pracují s fotografiemi, které znázorňují lásku. Příklad homosexuální dvojice zde ale žáci nenajdou. Toto by mohl být pro pedagoga námět k zařazení tématu homosexualita do výuky.

Žáci si mohou v učebnici přečíst informaci, že dítě potřebuje zažívat pocit lásky a bezpečí. Úkolem následující aktivity je napsat, kterých tří vlastností si děti váží na mamince a kterých tří na tatíncovi. Příručka učitele však důrazně upozorňuje, že při práci s dětmi z nefunkčních rodin je potřeba mít v záloze alternativní úkol pro případ, že žáci nebudou chtít se zadanou aktivitou pracovat. Žákům jde ale představit úkol takovým způsobem, který v nich bude pěstovat toleranci k ostatním. Někdo může psát třeba jen o jednom rodiči a někdo například o dvou tatíncích. Žáci si také mohou své rodiny před popisováním „vyměnit“.

Kapitola „*Vztahy mezi lidmi*“ zmiňuje i v dospělosti důležitý vztah milostný. Učebnice uvádí, že: „*Má-li vztah přetrvat, musíme předně získat důvěru druhé osoby.*“ (str. 30) Kniha na tomto místě opět pracuje s genderově korektním formulováním.

Žáci pracují s pojmy zákon o rodině, matřka, manželství. Ve shrnutí učebnice uvádí: „Od roku 2006 zákon umožňuje uzavírat registrované partnerství dvou osob stejného pohlaví.“ (str. 30) To je jistě důležitá informace, ale je určitě nezbytné s žáky problematiku homosexuality a registrovaného partnerství probrat více do hloubky.

V podkapitole „O rodině vlastní, nevlastní a náhradní“ žáci diskutují o náhradní rodinné péči, adopci na dálku a také o úplných a neúplných rodinách. Výklad doprovází citát Zdeňka Matějčka, v němž píše: „Daleko důležitější než biologická danost rodičů je, zda se rodiče k dítěti chovají mateřsky a otcovsky, a je zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají, či nemají potvrzení z porodnice.“ (str. 34) V tomto duchu by měl pedagog látku citlivě přednášet. Nejdůležitější je, aby nás rodiče měli rádi, a nezáleží na tom, jestli dítě žije pouze s jedním z rodičů nebo má dvě maminky.

Další kapitolou jsou „Změny v životě člověka“ učivo této kapitoly žáky provází vývojem člověka od předškolního období až do období adolescence.

„Rodina přináší zdroj jistoty, bezpečí, zázemí, bezvýhradného přijetí. Rodiče dlouhodobě poskytují dítěti základní modely chování. Rodina je také významným prostředím pro formování pohlavní identity.“ (str. 54) Všechny zmíněné funkce rodiny dokáže zajistit i rodina homosexuální, pedagog zde tedy může s tématem homosexuálního rodičovství navázat.

„Chování rodičů je později základem při výběru partnera a vzorem při soužití s ním“ (str. 55) Pro žáky je důležité vědět, že dítě přejímá vzory chování jako způsob řešení konfliktů, vzájemné vyznávání lásky i jiných pocitů a celkově způsob komunikace, hospodaření a péče o domácnost. Opět zmíním, že všechny zmíněné vzory chování dokáže předat i rodina homosexuální.

Žáci mají v této části učebnice za úkol charakterizovat svého ideálního partnera. Bylo by možné úkol rozšířit a charakterizovat ideálního partnera pro člověka homosexuálně orientovaného.

V části učebnice věnované mladšímu školnímu věku je zmíněn pojem šikana. Učebnice však na tomto místě předpokládá, že žáci již pojem znají a mají tedy za úkol si jej pouze připomenout. Více pozornosti je šikaně věnováno v kapitole „Životní styl“ na stranách 102-105. Vzhledem k tomu, že šikana je neodmyslitelnou součástí předmětu výchova ke zdraví a také velmi závažným tématem, mělo by této problematice být ve výuce věnováno dostatek času.

Samostatnou podkapitolou jsou „*Psychosexuální vztahy*“. Žáci jsou vedeni k diskuzi nad tématem rozdíly mezi dívkami a chlapci, přátelství, kamarádství. Období dospívání je v životě člověka náročnou etapou, ve které dochází k uvědomění si vlastní identity. Pedagog by měl s žáky hovořit nejen o biologickém zrání člověka, ale také o otázkách, které mnohé žáky mohou tížit.

Učebnice žákům prezentuje informaci, že po uvědomění si vlastní pohlavní identity začínají dospívající navazovat první schůzky s erotickým podtextem. Pedagog by však měl žákům zmínit, že uvědomování si své pohlavní identity může trvat delší dobu, zvláště pak u homosexuálních jedinců.

Kapitola věnovaná sexuální výchově má pouze dvě strany. Láska je zde popisována pouze jako partnerská, tedy bez bližšího určení, že se musí jednat o vztah muže a ženy.

Úkolem pro žáky je doplnění vynechaných slov do textu. „*Někdy se objevuje odchylka projevující se přitažlivostí ke stejnému pohlaví Ta postihuje asi 4,2 % lidí. V případě žen ji nazýváme.....*“ (str. 73) Žáci zde doplní slova homosexualita a lesbismus. Rozhodně by bylo vhodné se na tomto místě u problematiky homosexuality zastavit a pohovořit o ní více do hloubky.

V kapitole „*Životní styl*“ se žáci znovu setkávají s tématem šikana. Po přečtení dojemného příběhu o síle pomoci a přátelství žáci diskutují o příčinách nepřátelství mezi lidmi, o podobě agresora a oběti a o možnostech řešení šikany. Samostatně je zde vysvětlen pojem kyberšikana. Pedagog pracující s tématem homosexualita může na tomto místě žákům vysvětlit i pojmy homofobie a homofobní šikana.

Žáci v učebnici najdou i seznam zákonů, které jsou agresorem při šikaně porušovány. Výklad lze doplnit informacemi o tom, jaké zákony jsou porušovány při projevech homofobie.

Poslední zastavení v této části kapitoly je u pojmu vulgarita. Žáci mají za úkol vymyslet co nejvíce vulgarismů a následně diskutují o důvodech použití a o tom, jak mohou taková slova ublížit. Vymysleli žáci nějaké vulgární výrazy používané při hanlivém označování homosexuálů?

7. Závěr výzkumu

Důvodem zvolení tohoto způsobu výzkumu byla moje osobní domněnka, že učebnice určené druhému stupni základní školy téma homosexualita neobsahují nebo je obsah této problematiky minimální.

Po analyzování celkem sedmi učebnic a pěti souvisejících příruček učitele, které jsou v současnosti na druhém stupni základních škol používány, však prezentují výsledky, které se od mé původní představy značně odlišují.

Mojí hlavní výzkumnou otázkou bylo, zda je téma homosexualita a homofobie v analyzovaných učebnicích obsaženo v takové míře, aby informovanost žáků o tomto tématu byla dostatečná.

Konkrétní kapitolu věnovanou přímo homosexualitě jsem našla celkem ve třech ze sedmi zkoumaných učebnic. A to v učebnici Zdravý životní styl 2, a učebnicích Občanské výchovy a Rodinné výchovy nakladatelství Fraus pro 8. a 9. ročník základní školy. V učebnici Výchova ke zdravému životnímu stylu je téma homosexualita prezentováno také, i když bez samostatné kapitoly. Ve dvou z nich bylo žákům předloženo učivo týkající se i transsexuality.

Téma registrované partnerství obsahují učebnice Ov a Rv pro 6. a 9. ročník a učebnice Výchova ke zdravému životnímu stylu.

V učebnici Ov a Rv pro 9. ročník jsou žákům kladeny otázky na téma rodičovství homosexuálů a jejich práva ve společnosti. Dvě z učebnic problematiku zmiňují v souvislosti s tématem onemocnění AIDS a jeho prevencí.

Učebnice Ov a Rv pro 8. ročník obsahuje téma hledání partnera a vztahy homosexuálů. Téma homosexualita jsem tedy našla celkem v šesti ze sedmi zkoumaných učebnic. Vyjimkou byla učebnice Zdravý životní styl 1 autorky Marádové.

V průběhu doby se mění legislativa i postoje společnosti k problematice homosexuality. Aby tedy mohla být informovanost žáků o tématu dostatečná, měl by pedagog k výuce tématu přistupovat zodpovědně, do výuky jej rozhodně zařadit a v ideálním případě doplnit dalšími, rozšiřujícími informacemi.

Další výzkumnou otázkou, kterou jsem si na začátku výzkumu položila, je možnost navázání tématem homosexualita na některá z témat v učebnicích obsažená.

Míst, kde může vyučující výuku doplnit o výklad o homosexualitě je v učebnicích velice mnoho. Nejčastěji jsou to ve všech zkoumaných učebnicích kapitoly věnované rodině. Zde se dá ideálně navázat tématem homosexuální partnerství a rodičovství.

Tématem homofobie lze navázat celkem v šesti zkoumaných učebnicích a to především u témat věnovaných šikaně.

Každá z učebnic také obsahuje učivo věnované lásce. I tady může pedagog výuku doplnit.

Na kapitolu věnovanou formám náhradní rodinné péče lze s tématem rodičovství homosexuálů navázat celkem ve třech učebnicích, a to Zdravý životní styl, Ov a Rv pro 6. ročník a Výchova ke zdravému životnímu stylu.

Všechny učebnice nakladatelství Fraus se věnují lidským právům a s tím spojené diskriminaci a toleranci. I do těchto míst může pedagog zasáhnout doplněním výuky o práva homosexuálů.

Čtyři učebnice se věnují psychosexuálnímu vývoji v období dospívání a tři hledání partnera v tomto období. I toto je ideálním místem k navázání.

Často je v učebnicích zmiňováno rozdělení rolí v rodině a ve společnosti. Vnímavý pedagog využije i tohoto místa pro vsunutí tématu homosexuální partnerství a rodičovství.

Nejnovější z učebnic nabízí žákům zamyšlení nad vulgaritou. Prevence homofobie se v takové hodině určitě podaří.

Poslední z výzkumných otázek se týká aktuálnosti informací v učebnicích.

Pouze učebnice Ov a Rv pro 9. ročníky a Výchova ke zdravému životnímu stylu byly vydány po roce 2006, tedy po uzákonění registrovaného partnerství. Informace v těchto knihách jsou aktuální. Přesto by měl mít pedagog na paměti, že od této podstatné legislativní změny uběhlo již téměř osm let. Například na učebnici autorky Marádové je homosexualitě věnována celá stránka textu, nedomnívám se však, že bez vhodného zásahu pedagoga by mohla sloužit k výchově k toleranci například k homosexuálním rodinám.

8. Návrh preventivního programu

Program se zaměřuje na problematiku odlišné sexuální preference, seznámí žáky s procesem coming out i možnostmi společného soužití homosexuálně orientovaných osob.

Program je možné použít v hodinách výchovy ke zdraví, občanské výchovy nebo jiných hodinách.

Metodika programu může posloužit pedagogům jako inspirace nebo jako kompletní návod, jak žáky s tématem odlišných sexuálních preferencí seznámit.

Předpokládá se, že pedagog, který programem žáky provází, se v problematice homosexuality orientuje. Informace je možné čerpat i z teoretické části této diplomové práce, na odbornou literaturu poté odkazují v jejím závěru.

Cílová skupina

Program je vytvořen pro žáky druhého stupně základních škol. Tento věk se vyznačuje zahájením procesu dospívání, proto považují za vhodné seznamovat v této době žáky s problematikou psychosexuálního zrání člověka v jeho různých podobách, včetně tématu homosexualita.

Časová náročnost

Doporučila bych vyhradit pro program tři po sobě jdoucí vyučovací hodiny. Pokud tato varianta není možná, lze program rozdělit na tři témata rozdělená do tří vyučovacích hodin, z nichž každá bude konkrétně zaměřená na určité téma

1. Úvod do problematiky odlišné sexuální preference
2. Coming out
3. Partnerství a rodičovství.

Příprava programu

Příprava realizace programu není náročná ani na prostor ani na materiál. Ideální je vytvořit alespoň v části třídy volný prostor. Je například možné všechny lavice odsunout na jednu stranu učebny a ze židlí utvořit na volném prostoru kruh. Toto osobnější uzpůsobení prostředí se k tématu lidské sexuality hodí lépe než běžně užívané rozvržení školního nábytku. Všichni žáci by však měli dobře vidět na tabuli.

Pomůcky

Z pomůcek budou žáci potřebovat papír, psací potřeby a pastelky. Pedagog využije tabuli nebo může některé aktivity zpracovat pro tabuli interaktivní, pokud má tuto možnost.

Aktivita 1

První motivační aktivitou, kterou žáci absolvují hned po společném přivítání je hádání, co mají společného jména na tabuli. Vyučující napíše na tabuli jména těchto slavných osobností:

Oscar Wild	Gianni Versace	Elton John
Aneta Langerová	Yemi A.D.	Hans Christian Andersen
Zdeněk Troška	Michal Jagelka	Martina Navrátilová

Jména si může každý pedagog přizpůsobit. Doporučuji ale volit osobnosti žákům známé. Následuje společná debata o tom, co mají tyto lidé společného. Správnou odpovědí je, že jsou nositelé těchto jmen homosexuálně orientováni.

Dohodnutí pravidel

Po úvodní aktivitě jsou žáci seznámeni s tématem programu. Nastává vhodná chvíle pro dohodnutí pravidel, která by měli účastníci dodržovat. Nejdříve dostanou žáci možnost pravidla určit sami. Pedagog je poté pouze doplní. O zařazení do pravidel by se měly ucházet takové návrhy jako například: Budeme respektovat názory ostatních. Když bude

někdo mluvit, ostatní mu nebudou skákat do řeči. Názory spolužáků nepoběžíme ihned prezentovat do ostatních tříd.

Aktivita 2

Na řadu nyní přichází ujasnění pojmů, která s tématem souvisejí. Tyto pojmy vyučující opět napíše na tabuli.

Gay	Lesba	Transsexuál	Transvestita	Coming Out
-----	-------	-------------	--------------	------------

Žáci se rozdělí do pěti skupin. Každá skupina se pokusí vypracovat definici jednoho z pojmů, kterou následně přečte ostatním spolužákům. Ideální je žáky do skupin rozpočítat, aby rozdělení bylo spravedlivé.

Vyučující definice kontroluje a případně doplní další informace.

Gay- muž s homosexuální orientací

Lesba- žena s homosexuální orientací

Transsexualismus- nejvýznamnější a nezlomný rozpor mezi geneticky danou podobou pohlaví jedince a jeho sexuální identitou. Muž si přeje být ženou a žena mužem.

Transvestitismus- jedinec dosahuje uspokojení tím, že se obléká do šatů typických pro opačné pohlaví. Sexuální identifikace však odpovídá biologickému pohlaví.

Coming out- proces uvědomění si vlastní odlišné sexuální orientace, schopnost jejího přijetí a následné inkluze do společnosti.

Po ujasnění následuje společná debata nad otázkami:

- Kdo je to tedy homosexuál?
- Je rozdíl mezi transsexuálem a transvestitou?
- Poznáme homosexuála na první pohled?
- Má homosexuál nějaké zvláštní vlastnosti, povahu, vzhled?

Aktivita 3

Na diskuzi navazuje další aktivita, jejímž cílem je ukázat žákům, že lidé jsou různí a neexistuje určitý znak, podle kterého bychom mohli homosexuálně orientovaného člověka zaručeně poznat.

Každý účastník programu dostane jeden list papíru, na který načrtne kříž, aby plochu rozdělil na čtyři stejná pole. Žákům je v tuto chvíli důležité říct několik pravidel, které budou muset v průběhu aktivity dodržovat. Tato pravidla se týkají způsobu zápisu do vzniklých čtyř polí.

1. Všechn text bude psán velkým tiskacím písmem.
2. Každý výraz bude zapsán ve formě podstatného jména v prvním pádě.
3. Všichni k zápisu použijí propisovací tužku modré barvy.
4. Každý si pro psaní najde nějaké místo, kde nikdo jiný nebude moci zahlédnout obsah zapsaného textu.

Nyní je možné přistoupit k samotné aktivitě. Žáci dostanou za úkol představit si svého ideálního partnera, se kterým by jednou chtěli žít. Do každého z čtyř políček zapíší zadaným způsobem informace o tomto ideálním partnerovi.

1. Vlastnosti	2. Vzhled
3. Koníčky	4. Místo výkonu povolání

Důležité je, aby žáci při psaní neprozradili, zda je jejich ideálním partnerem žena nebo muž.

Jakmile žáci dokončí zápis, vyučující papíry vybere a pořádně zamíchá, aby nebylo poznat, který list komu patří. Po zamíchání pedagog žákům papíry přerozdá tak, aby každý dostal jiný, než svůj vlastní. Pokud si některý žák vylosuje svůj vlastní papír, vrátí jej ihned učiteli. Ten znovu zamíchá listy, které mu v ruce zůstaly, a dá žákovi losovat znovu.

Na druhou část úkolu budou žáci potřebovat pastelky. Každý z účastníků si na papíru přečte, jaké vlastnosti, koníčky, povolání a vzhled má popsána osoba. Tuto postavu žáci kreslí na druhou stranu papíru.

Následuje debata o tom, podle čeho žáci poznávali, jestli mají kreslit ženu nebo muže. Aktivitu ukončíme diskuzí o faktu, že homosexuálně orientovaný člověk je stejný, jako všichni ostatní lidé.

Pokud je to možné, je nyní vhodné dopřát žákům krátkou přestávku.

Diskuze

Další část programu je věnována procesu uvědomění si odlišné sexuální orientace. Téma opět zahájíme diskuzí. Tentokrát nad otázkami:

- Jak se stane, že je někdo homosexuál?
- Kdy a jak to člověk zjistí?
- Jde s tím něco udělat?

Aktivita 4

Aby žáci správně pochopili pojem coming out, podpoříme osvojení tohoto výrazu další aktivitou.

Pedagog napíše na tabuli deset situací, kterých by se mohl člověk procházející coming outem obávat. Úkolem žáků je přepsat si tyto situace na papír a seřadit je na základě vlastního uvážení podle toho, jak problematické pro člověka tyto okolnosti mohou být. Následně se každý účastník pokusí vymyslet tři další situace, o které by bylo možné seznam obohatit.

- Jak to říct přátelům.
- Jak s tím seznámit možného stávajícího partnera.
- Obavy, že nenajdu partnera.
- Rozhodnutí, zda mít děti.
- Strach ukazovat se s partnerem stejného pohlaví na veřejnosti.
- Obavy z odmítnutí okolím.
- Obavy z odmítnutí rodinou.
- Strach z posměchu.

- Jakým způsobem to říct rodičům.
- Strach z agresivního chování okolí.

Žáci by na vypracování tohoto úkolu měli dostat alespoň deset minut času. Po vytvoření žebříčku největších obav v období coming outu následuje společné vyhodnocení.

K situacím, které jsou napsány na tabuli zaznamenává učitel bodové hodnoty značící, kolikrát byla která situace zvolena na určité pořadí. Tímto způsobem vznikne jeden společný žebříček obav, ve kterém zůstanou promítnuty názory celé třídy.

Každý žák také přečte minimálně jednu další situaci, která jej napadla k doplnění seznamu.

Žáci by se měli dokázat vcítit do nelehké situace zjištění a přiznání odlišné sexuální preference sobě a poté i okolí.

Diskuze

Proces coming outu je těžkým obdobím také pro další zúčastněné. Diskutujte s žáky, jak se může cítit například rodina homosexuála nebo jeho přátelé a okolí, pokud se právě o odlišné sexuální orientaci dověděli.

Může například v ostatních lidech toto zjištění probouzet stud, strach nebo až odpor? Čím může být takto negativní postoj podložený? Mezi odpověďmi účastníků by se měla objevit tvrzení, že negativní pohled na homosexuály může být vyvolán neznalostí a nedostatkem informací o problematice odlišné sexuální preference. Dále ovlivněním postojem okolí a vlastní rodiny nebo například strachem, že pokud se budu vídat s člověkem homosexuální orientace, budu sám za homosexuála považován. Rozhodně by v debatě měla být zmíněna otázka víry.

Dramatizace

Část programu věnovaná procesu uvědomění si a přiznání odlišné sexuální preference je zakončena dramatizací.

Vyučující žáky rozdělí do čtyř skupin. Skupiny by měly být utvořeny formou náhodného výběru. Vhodné je například rozdělení podle data narození nebo přímé rozpočítání, kdy žáky v řadě postupně označujeme čísly 1 – 4. Jedinci se stejným číslem poté utváří skupinu. Nedoporučuji nechat tvoření skupin na samotných dětech. Vzniklé týmy jsou často převážně dívčí nebo chlapecké a téměř vždy zůstávají někteří, v kolektivu méně oblíbení, žáci nezařazení. Při preventivním programu by ale k takové situaci dojít nemělo.

Každá skupina dostane za úkol připravit a zahrát krátkou scénku na jedno z témat týkající se coming outu. Nejlepším způsobem, jak scénky zadat je losování z lístků, na nichž je téma napsáno. Vhodnými náměty jsou:

- Kamarád ti právě oznámil, že je gay. Jak se zachováš?
- Jak se mají zachovat rodiče, kteří se právě dověděli o homosexualitě svého potomka?
- Jsi jediná, kdo ví o homosexualitě své kamarádky. Jak ji podpoříš, aby se svěřila i rodičům a dalším lidem?
- Jak by se okolí nemělo zachovat po zjištění, že jejich blízký je homosexuálně orientovaný?

Příprava by žákům neměla trvat déle než sedm minut. Před samotným hraním scének doporučuji nechat žáky losovat o pořadí, ve kterém budou svoje nápady předvádět. Je tak možné vyhnout se zbytečnému dohadování a tím pádem i časovým ztrátám.

U takovéto činnosti se mi osvědčilo vyhlásit zákaz příprav na scénky během vystoupení jiné skupinky. Bez tohoto zákazu se žáci domlouvají až do poslední možné chvíle, než přijde na řadu jejich ukázka.

Během scének je vhodné, aby si pedagog zaznamenával hlavní myšlenku, zajímavé momenty i doplňující informace, které by na závěr chtěl zmínit.

Žáci by nyní měli mít možnost alespoň desetiminutového oddechu.

Po pauze vyučující s žáky rozebere zahrané scénky. Postupně připomene každé téma a konzultuje s žáky vhodnost prezentovaného řešení i možnosti jiných přístupů k zadané situaci. V každém případě je na místě žáky pochválit za snahu a ochotu scénky hrát.

Diskuze

Téma homosexuality uzavírá část programu věnovaná partnerství a rodičovství homosexuálně orientovaných osob.

Tuto část zahájíme opět diskuzí. Tentokrát nad otázkou, jaké možnosti partnerského soužití mají homosexuálové v České republice a zda se tyto možnosti v různých zemích liší. Vyučující třídě vysvětlí pojem registrované partnerství a jeho základní legislativní podmínky.

Registrované partnerství je v České republice možné uzavírat od 1. července 2006. Registrované partnerství mohou uzavřít osoby stejného pohlaví starší 18 let, z nichž alespoň jedna je státním občanem České republiky a ani jedné osobě netrvá předchozí partnerství nebo manželství.

Partneři mají vůči sobě vyživovací povinnost, v případě úmrtí jednoho z partnerů se druhý stává účastníkem dědického řízení. Partneři o sobě mohou získat informace o zdravotním stavu a mohou se v běžných záležitostech zastupovat.

Přesto se institut registrovaného partnerství v mnoha záležitostech liší od manželství.

V současnosti nemohou registrovaní partneři osvojit dítě nebo využít služeb asistované reprodukce.

Aktivita 5

V následující aktivitě budou žáci postupně chodit psát na tabuli rozdělené vísle čarou na dvě poloviny. Každý z účastníků se zamyslí nad tím, jaké konkrétní činnosti pro fungování rodiny a výchovu dětí dělá v rodině otec a jaké matka. Tyto nápady budou žáci postupně chodit zapisovat na tabuli do příslušné části. Nejde o to, aby děti zapisovaly činnosti obecně přidělované jednotlivým pohlavím, ale konkrétní příklady, které vidí u vlastních rodičů nebo rodičů přátel.

Pokud někteří žáci žijí pouze s jedním z rodičů, mohou případně zapisovat úkoly jen tohoto rodiče.

Každý žák by měl k tabuli přijít alespoň dvakrát. Následuje společný rozbor vypsanych činností. Jsou některé napsány u otce i matky? Jsou některé úkoly běžně přiřazovány jednomu z rodičů? Znáte rodiny, kde typicky mužské úkony dělá matka a obráceně? Je tedy možné, aby chod rodiny a domácnosti zajišťovali dva otcové nebo dvě matky?

Aktivita 6

Je možné, aby se dvě matky nebo dva otcové dokázali postarat o dítě? Lišila by se taková rodina od běžné rodiny nebo od rodiny neúplné?

Pedagog žáky požádá, aby si představili, že k nim do třídy přijde nový spolužák. Poté začne učitel žákům klást otázky:

- Bylo by možné na takovém člověku poznat, z jaké rodiny pochází?
- Pokud byste se dověděli, že tento nový spolužák má homosexuální rodiče, jak byste reagovali?
- V čem by to takový spolužák mohl mít těžké?

Každý žák má za úkol vymyslet a napsat alespoň jeden dotaz, který by chtěl novému spolužákovi položit, aby se o jeho rodinném prostředí dověděl více.

Vytvořené otázky žáci nakonec přečtou nahlas.

Závěr

Na závěr programu vyučující žákům zopakuje hlavní body programu a nejdůležitější informace, které se žáci dověděli. Pedagog by měl také žákům poděkovat za pozornost a za účast při aktivitách.

9. Závěr

Třídní kolektiv by měl fungovat v klidné atmosféře, která není narušována žádnými rizikovými projevy chování. Snad nejvíce kolektivu škodí šikana. Obětí této nebezpečné nemoci se může stát kdokoliv. Jednou z dalších variant je potom homofobie. Ta bývá vyvolána především přijetím názorů rodičů a strachem nebo nejistotou z neznámého.

Do výchovy rodičů pedagog zasahovat nemůže. Může však z neznámého udělat známé, tím pádem neohrožující a nevyžadující negativní a někdy až agresivní přístup žáků. Mnoho informací žáci čerpají prostřednictvím učebnic. Proto byly v této diplomové práci aktuálně používané učebnice pro předmět Výchova ke zdraví podrobeny analýze obsahu.

Zjišťovala jsem, zda jsou v učebnicích informace o homosexualitě obsaženy, jestli jsou dostatečně aktuální a zda může pedagog s tématem homosexualita na učebnici navázat.

Výsledky analýzy mě mile překvapily. Informace o homosexualitě většina učebnic alespoň v malé míře obsahuje. Ty z učebnic, které byly vydány po roce 2000, nesou informace poměrně aktuální. Navázat s tématem homosexualita může učitel na mnoha místech v každé z učebnic, záleží pouze na jeho odvaze a chuti s tématem pracovat.

Aby však žáci pouze neseseděli nad učebnicí, je součástí diplomové práce i návrh preventivního programu, který pedagogům může pomoci žáky s homosexualitou seznámit. Program obsahuje prvky zážitkové pedagogiky a vyučující podle něj může postupovat, jako podle podrobného návodu.

Aby bylo možné program sestavit, musela jsem z odborné literatury načerpat mnoho vědomostí. Získané informace jsem využila při psaní teoretické části, která se zabývá psychosexuálním vývojem člověka a odlišnostmi v sexuální identitě i orientaci. Homosexualita je v práci popsána z hlediska výskytu, etiologie, procesu sebepřijetí a pojednává i o otázkách partnerství a rodičovství.

Důležitou součástí teoretické části je i problematika šikany a homofobie.

Shrnutí

Diplomová práce se v teoretické části věnuje psychosexuálnímu vývoji člověka. Mezi tématy se nachází transsexualita a především homosexualita. Popisován je výskyt homosexuality, příčiny jejího vzniku, otázky sebepřijetí, partnerství i rodičovství. Samostatnou kapitolu tvoří problematika homofobie.

V praktické části práce zkoumá téma homosexualita v učebnicích pro druhý stupeň základních škol. Bylo zjištěno, že téma je v učebnicích alespoň v malé míře obsaženo a informace jsou poměrně aktuální. K dostatečné informovanosti žáků je však potřeba, aby se pedagog homosexualitou zabýval ve výuce více. K tomu může učitelům pomoci vypracovaný preventivní program, který je součástí praktické části diplomové práce. Zážitekovou formou seznamuje žáky s homosexualitou a vede je tak k toleranci a přirozenému odmítání násilí a diskriminace.

Summary

The thesis in theoretical part deals with the psychosexual development of a person. Among the topics is located the topic of transsexuality and homosexuality. Described is the occurrence of homosexuality, causes of its formation, the issues of self-acceptance, partnership and parenthood. A separate chapter is the issue of homophobia.

In the practical part of the thesis is examination of the content topic of homosexuality in textbooks for secondary schools. It was found that the subject is in textbooks, at least to a small extent and contained information are relatively actual. For sufficient knowledge of the pupils is needed to make teacher education more engaged in homosexuality. Teachers can help a preventive program, which is part of the practical part of the thesis. Using an experiential method pupils learned about homosexuality and they are led to tolerance and natural rejection of violence and discrimination.

Seznam použitých zdrojů

BRZEK, Antonín a Jaroslava PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ. *Třetí pohlaví?*. Vyd. 1. Praha: Scientia Medica, 1992, 124 s. ISBN 8085526034.

FIFKOVÁ, Hana; WEISS, Petr; PROCHÁZKA, Ivo; JAROLÍM, Ladislav; VESELÝ, Jiří; WEISS, Vladimír. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 166 s. ISBN 8024703335.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2000, 217 s. ISBN 8071849545.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2001, 256 s. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, 332 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

MORLAND, Iain a Annabelle WILLOX. *Queer theory*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ;: Palgrave Macmillan, 2004, xi, 225 p. ISBN 1403916934.

POLÁŠKOVÁ, Eva. *Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 249 s. ISBN 9788021050136.

SEIDL, Jan. *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*. 1. vyd. Brno: Host, 2012, 582 s. ISBN 9788072945856.

SMETÁČKOVÁ, Irena a Richard BRAUN. *Homofobie v žákovských kolektivech*. Praha: MŠMT, 2009. ISBN 978-80-7440-016-2.

ŠULOVÁ, Lenka, Tomáš FAIT a Petr WEISS. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. Praha: Maxdorf, 2011, 439 s. ISBN 9788073452384.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 9788073674144.

WEISS, Petr. *Sexuologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 724 s. ISBN 9788024724928.

Analyzované učebnice

ČÁBALOVÁ, Dagmar a Milada KREJČÍ. *Výchova ke zdravému životnímu stylu: příručka učitele pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2012, 172 s. ISBN 9788072381753.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Anna ČEČILOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 6 s blokem Rodinná výchova: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2003, 136 s. ISBN 8072382071.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ a Anna ČEČILOVÁ. *Občanská výchova 6: Rodinná výchova 6 : příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004, 152 s. ISBN 8072382578.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004, 128 s. ISBN 8072383256.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ a Dagmar ČÁBALOVÁ. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004, 181 s., [27] s. ISBN 8072383264.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2., aktualiz. vyd. Plzeň: Fraus, 2011, 144 s. ISBN 9788072383177.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ČÁBALOVÁ. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8 : příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2005, 303 s. ISBN 8072383949.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. aktual. vyd. Plzeň: Fraus, 2013, 152 s. ISBN 9788072389995.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ a Dagmar ČÁBALOVÁ. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9 : příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2007, 334 s. ISBN 9788072385294.

KREJČÍ, Milada. *Výchova ke zdravému životnímu stylu*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2011, 192 s. ISBN 9788072389308.

MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia*. 1. vyd. Praha: Fortuna, c1998, 143 s. ISBN 8071685135.

MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná výchova: pro 6.-9. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletého gymnázia*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999, 118 s. ISBN 8071686433.

Internetové zdroje

239 ZÁKON ze dne 6. června 2008, kterým se mění některé zákony související s registrovaným partnerstvím. In: 239 / 2008. 2008. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/sb076-08-pdf.aspx

Gay a lesbická liga [online]. 2013 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.gl.cz/>

Gender identity disorders: Transsexualism. WORLD HEALTH ORGANIZATION. *ICD-10 Version:2010* [online]. 2010 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F64.0>

MARIANOVÁ, Sandra. Chirurgická konverze pohlaví u pacientů s transsexualismem. *Zdraví.E15: Zdravotnictví, Medicína* [online]. 2014, 03/2014 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://zdravi.e15.cz/clanek/sestra/chirurgicka-konverze-pohlavi-u-pacientu-s-transsexualismem-474628>

Metodické pokyny. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2006 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-pokyny>

NEDBÁLKOVÁ, Kateřina a Eva POLÁŠKOVÁ. Gay a lesbické rodiny. *Českomoravská psychologická společnost* [online]. 2004 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://cmps.ecn.cz/pd/2004/texty/pdf/nedbalkova.pdf>

O plánu EU proti homofobii a diskriminaci na základě sexuální orientace a genderové identity. *Evropský parlament* [online]. 2014 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2014-0009&language=CS>

Rodiče a právo: Různé rodiny, stejná práva. PROUD. *Stejná rodina* [online]. 2013 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://www.stejnarodina.cz/rodice-pravo/>

Registrované partnerství. *Gay a lesbická liga* [online]. 2013 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.gl.cz/rp-uvod/>

Registrované partnerství. *Poradna pro občanství, občanská a lidská práva* [online]. 2009 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://lgbt.poradna-prava.cz/registrovane-partnerstvi.html>

Výroční zprávy. *Česká školní inspekce* [online]. 2014 [cit. 2014-04-20]. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/cz/DOKUMENTY/Vyrocnizpravy>

Výzkumné zprávy: MO_prevence_EMCDCA_cz. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2006 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/vyzkumne-zpravy>